

İkinci Dünya Savaşı'nın Ardından ABD'nin Türkiye'ye Yönelik Başlattığı Askerî Yardımlara Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Etkisi

The Effect of the Truman Doctrine and the Marshall Plan on the Military Aid Started by the USA After World War II

Ercan Kostak

Hava Kuvvetleri Komutanlığı,
Ankara, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 30.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 31.05.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Ercan Kostak

E-posta: ekostak14@hotmail.com

Atıf: Kostak, E. (2022). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD'nin Türkiye'ye yönelik başlattığı askerî yardımlara Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın etkisi. *Atatürk Dergisi*, 11(1), 9-23.

Cite this article: Kostak, E. (2022). The effect of the Truman Doctrine and the Marshall Plan on the military aid started by the USA after World War II. *Journal of Atatürk*, 11(1), 9-23.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

öz

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan soğuk savaş yıllarında dünya ve Türkiye; siyasi, askerî, ekonomik, sosyal, kültürel vb. birçok anlamda değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Türk ordusunda da bu değişim ve dönüşüm çok derin olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri süregelen ve Türkiye Cumhuriyeti'nde imkânlar nispetinde devam eden Türk ordusunun modernleşme, değişim ve dönüşüm süreci; İkinci Dünya Savaşı sonrasında artmıştır. 1947 yılının iki önemli olayı, Truman Doktrini ve Marshall Planı, İkinci Dünya Savaşı sonrası döneminin geçiş devresini sona erdirmiş ve soğuk savaş devresini açmış, Truman Doktrini'nden, Türkiye'nin 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya girişine kadar, stratejik düşünceler ABD'nin Türkiye'ye karşı politikasının seyriinde önemli bir etki yaratmıştır. ABD, Truman Yardımı kapsamında Yunanistan ve Türkiye'ye askerî yardım başlatmış, ardından Avrupa'nın ekonomik kalkınması için Marshall Planı'nı devreye sokmuş, bu yeni dış politika anlayışı doğrultusunda NATO ile Batı ittifakı kurmuştur. Türkiye, Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında aldığı ABD yardımları ile Türk Silahlı Kuvvetleri başta olmak üzere tüm kurumlarını batı normlarına göre düzenlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Marshall Planı, Askerî Yardım, Truman Doktrini, Türk Silahlı Kuvvetleri

ABSTRACT

The world and Turkey during the cold war years that started after the 2nd World War; political, military, economic, social, cultural etc. It has undergone many changes and transformations. This change and transformation in the Turkish army has been very deep. The modernization, change and transformation process of the Turkish army, which has been going on since the Ottoman Empire and continues in the Republic of Turkey within the bounds of possibilities; It increased after World War II. Two important events of 1947, the Truman Doctrine and the Marshall Plan, ended the transitional period of the post-World War II period and opened the cold war period. From the Truman Doctrine to Turkey's entry into NATO on February 18, 1952, strategic considerations were at the forefront of the United States. It had a significant impact on the course of Turkey's policy towards Turkey. The USA initiated military aid to Greece and Turkey within the scope of the Truman Aid, then activated the Marshall Plan for the economic development of Europe, and established a Western alliance with NATO in line with this new foreign policy understanding. Turkey has organized all its institutions, especially the Turkish Armed Forces, according to western norms, with the US aid it received under the Truman Doctrine and Marshall Plan.

Keywords: Marshall Plan, Military Aid, Truman Doctrin, Turkish Armed Forces

Giriş

Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilişkilerinin kökeni XVIII. yüzyılın son çeyreğine dayanmaktadır. 1783 yılında bağımsız olan ABD ile gerileme dönemini yaşayan Osmanlı Devleti arasındaki ilk ilişkiler ticari faaliyetler yoluyla Osmanlı'nın hakimiyetinde bulunan Cezayir, Fas ve Tunus'u kapsayan Mağrib bölgesinde başlamıştır.¹

7 Mayıs 1830 tarihinde imzalanan "Osmanlı-ABD Ticaret ve Denizcilik Anlaşması" ilişkilerin geliş-

mesi bakımından önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Anlaşma ile, "En ziyade müsaadeye mazhar millet" olarak nitelendirilen ABD'ye "Kapitülasyon" olarak adlandırılan ayrıcalıklar sağlanmıştır. ABD'ye ait ticaret gemilerinin Boğazlar'ı kullanarak Karadeniz'e serbest bir şekilde geçebilmeleri ve her iki ülkede karşılıklı olarak konsolosluk açılması hususlarında anlaşmaya varılmıştır.²

13 Şubat 1862 tarihinde yürürlüğe konan "Seyrüsefa ve Ticaret Anlaşması" ile Osmanlı-ABD ti-

1 Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 33.

2 Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 5.; Bilal Şimşir, *Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine*, Erzurum, 1984, s. 79.

cari ilişkileri, 1830 anlaşmasına kıyasla oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş, ABD'nin "*En ziyade müsaadeye mazhar millet*" olarak niteliği muhafaza edilmiştir.³

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı-ABD ilişkilerinde yeni bir sayfa açmıştır. ABD, savaşın ardından Ermeni sorununu gerekçe göstererek Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmeye başlamıştır. Ermeniler'e kötü davranıldığını iddia eden ABD, politikasına destek sağlamak için Osmanlı Devleti'nde yaşayan misyonerleri kullanmış ve 1889-1896 yılları arasında Ermeni isyanlarının yaşanmasına sebep olmuştur.⁴

Osmanlı-ABD ilişkileri, ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılması üzerine kesilmiştir. 6 Nisan 1917 tarihinde ABD Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Müteakiben, Almanya Osmanlı Devleti'nin ABD'ye savaş ilan etmesi amacıyla baskı kurmasına rağmen Osmanlı Devleti 20 Nisan 1917 tarihinde ABD ile sadece diplomatik ilişkileri sonlandırmıştır.⁵

ABD, 20 Kasım 1922 tarihinde başlayan Lozan Konferansı'na gözlemci sıfatıyla heyet göndermiştir. Konferans sırasında 6 Ağustos 1923 tarihinde iki ülke ilişkilerini düzenleyen bir anlaşma imzalanmış, ABD Senatosu 19 Ocak 1927 tarihinde bahse konu anlaşmaya kapitülasyonları ve Ermeni sorununu gerekçe göstererek onay vermemiştir.⁶

Cumhuriyet'in ilanının ardından Türkiye'nin dış politikası, Lozan Anlaşması ile kurulan statükonun devamını sağlamak hedefine yönelik olmuştur.⁷ Bu dönemde, Türkiye-ABD ilişkilerinde canlılık yaşanmamıştır.⁸

1 Ekim 1929 tarihli "*Ticaret ve Seyrisefain*" anlaşması, ABD ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan ilk resmi anlaşmadır. Söz konusu anlaşma ile her iki taraf birbirine "*En ziyade müsaadeye mazhar millet*" ayrıcalığını tanımıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), anlaşmayı 12 Nisan 1930 tarihinde onaylamıştır.⁹

1930 yılından itibaren Türkiye'nin uluslararası politikada ağırlığı artmış, 1932 yılında ABD Genelkurmay Başkanı Douglas Mac Arthur tarafından Türkiye'ye yapılan ziyaret, bu tarihe kadar yapılan

ziyaretler içerisinde en üst seviyede gerçekleştirileni olmuştur. Aynı yıl Türkiye Milletler Cemiyeti üyeliğine kabul edilmiştir.¹⁰

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı boyunca hazır bulundurduğu ordusu askerî harcamaları zirveye çıkarmış, savaşın ardından beliren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tehdidi, ordunun hâlihazırdaki durumu ile devam etmesini ve askerî giderlerin artmasını zorunlu kılmıştır. Diğer yandan, SSCB'nin Türkiye, Yunanistan ve İran'a baskı kurarak isteklerde bulunması ve özellikle Çin'de faaliyetlerini hızlandırması ABD'yi endişelendirmiştir.¹¹

ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na henüz katılmadığı dönemde; Almanya, İtalya ve Japonya'nın katılımıyla 27 Eylül 1940 tarihinde üçlü pakt imzalanması ve Mihver devletlerinin Avrupa'da hızla ilerlemesi, ABD tarafından tepki ile karşılanmış diğer taraftan da tedbirler alma konusunda karar vermeye zorlamıştır. Bu esnada ABD tarafsız olmakla birlikte, ABD-Japonya ilişkilerinin iyi olması nedeniyle savaşın çıktığı günden itibaren İngiltere'nin savaş çabalarına ilgi duymaktadır.¹² Japonya'nın Mihver devletler ile birlikte savaşa katılması üzerine ABD Kongresi; Başkan Roosevelt'in önerisi ile, savunma sistemleri ABD'ye benzeyen ülkelere yardım sağlamak maksadıyla,¹³ 11 Mart 1941 tarihli "*Ödünç Verme ve Kiralama (Lend And Lease) Kanunu*"¹⁴nu kabul etmiştir. Bu Kanun gereği, aynı takas usulüne göre, yardım yapılan ülkeler karşılık olarak mal veya hizmet ödeyecektir.¹⁵

Türkiye-Almanya ticari ve askerî ilişkileri İkinci Dünya savaşı yıllarında sürmüş, 18 Haziran 1941 tarihinde iki ülke arasında birbirine saldırmama anlaşması imzalanmıştır. Savaş sürerken yapılan bu anlaşma, ABD ile müttefikleri rahatsız etmiştir. Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu doğrultusunda Türkiye'ye sağlanan yardımın kesilmesi kararlaştırılmış,¹⁶ 2 Mart 1944 tarihinde İngiltere, 1 Nisan 1944 tarihinde ise ABD bu kararı uygulamıştır.¹⁷

ABD, Türkiye'ye verdiği yardımların bir anlaşma çerçevesinde ele alınmasını uygun bulmuş, Türkiye'nin Mihver devletlerine savaş ilan ettiği 23 Şubat 1945 tarihinde, Ankara'da iki devlet arasında askerî yardımla ilgili olarak "*Askerî Yardım Anlaşması*" imzalanmıştır.¹⁸ Dolayısıyla Türkiye fiilen yararlandığı 11 Mart 1941 tarih-

3 F. Armaoğlu, Belgelerle Türk Amerikan... s. 13.

4 Abdülkadir Yuvalı, "*Ermeni İsyânlarında Misyoner Okullarının Rolü*", Yakın Tarihimizde Kars ve Doğu Anadolu Sempozyumu, 17-21 Haziran 1991, Kars Valiliği ve Atatürk Üniversitesi Yay., Kars, 1991, s. 204.

5 Oral Sander, Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964), 1. B., İmge Kitabevi, Ankara, 2016, s. 8.; Fahir Armaoğlu, "*Atatürk Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri*", Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., (Yay. Haz.: Berna Türkdoğan), Ankara, 2000, s. 282.

6 F. Armaoğlu, Belgelerle Türk Amerikan..., s. 90-95.

7 Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (29), (Şubat- 2010), s. 254-255.

8 Burcu Bostanoğlu, Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, Ankara, 1999, s. 328-330.

9 F. Armaoğlu, Belgelerle Türk Amerikan..., s. 113-117.

10 Necdet Ekinci, "*ABD Arşiv Belgeleri ve Değişen Dünya Siyasal Konjonktürünün Işığında Mac Arthur'un Türkiye Ziyareti ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk-Amerikan İlişkilerine Olumlu Etkisi*", Yeni Türkiye, Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı II, VIII/ 44, Ankara, (Mart, Nisan-2002), s. 512.

11 Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-1999), 5. B., Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 660-661.

12 Ayın Tarihi, No: 160, Mart 1947, s. 26.

13 F. Armaoğlu, Belgelerle Türk Amerikan... s. 143.

14 Ödünç Verme-Kiralama (Lend And Lease) Kanunu: 11 Mart 1941 tarihinde Ödünç Verme-Kiralama Yasası'yla Kongre, Başkana "*Korunmasını Başkan'ın ABD'nin savunması için çok önemli saydığı herhangi bir ülkeye*" yiyecek maddeleri de dâhil, tüm savaş maddeleri ikmalinde bulunma yetkisi vermiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında zorluklara yol açan savaş borçlandırması yöntemi kullanılmayarak, ABD'nin tüm olanakları önce İngiltere, ardından da Mihver'e karşı mücadele eden diğer tüm devletlere "*Ödemelerin savaş sonuna kadar ertelenmesi*" şartıyla açılmıştır. Savaşın bitimine kadar yürürlükte kalan yasa çerçevesinde 40 ülke yapılan toplam 49.1 milyar dolarlık yardımdan en büyük payı 31 milyar dolarla İngiltere almıştır. Türkiye, bu yasa çerçevesinde ABD'den savaş boyunca 95 milyon dolarlık savaş malzemesi almıştır. (Mustafa Aydın, "*Ödünç Verme-Kiralama (Lend And Lease) Yasası Kutusu*", Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980, (Ed.: Baskın Oran), I, 23. B., İletişim Yay., İstanbul, 2019, s. 411.; Düstur, 3. Tertip, C. 26, No: 1285, 10 Temmuz 1945, s. 6053.)

15 Süleyman Bara, "*Amerikan İktisadi Yardımları ve Türkiye*", İktisat ve Maliye Mecmuası, II/51, Ağustos 1955, s. 178.

16 Gül İnanç Barkay, Amerikan Diplomasisinde Türkiye, Buke Yay., İstanbul, 2001, s. 55.

17 İsmail Soysal, "*Türk-Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri*", Belleten, XLII/162, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, Nisan 1977, s. 266.; Mustafa Aydın, "*İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945*", Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980, (Ed.: Baskın Oran), I, 23. B., İletişim Yay., İstanbul, 2019, s. 465.

18 Düstur, 3. Tertip, C. 26, 10 Temmuz 1945, s. 1285.

li “Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu”ndan, hukuken 23 Şubat 1945 tarihinde yararlanmaya başlamıştır.¹⁹ 4780 sayılı²⁰ yasa ile TBMM’de onaylanan bu anlaşma gereği ABD Hükûmeti tarafından Türkiye’ye askerî yardım tekrar başlatılmış, İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle yardımlar da sonlandırılmış ve Türkiye sadece İngiltere’nin yardımıyla yetinmek zorunda kalmıştır.²¹ Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu’ndan yararlanmak için yapılan bu antlaşma, Türkiye Cumhuriyeti’nin ABD ile sonradan bugünlere gelen ilişkilerinin bir başlangıcı olmuştur.²²

ABD ile yapılan ikinci anlaşma, 27 Şubat 1946 tarih ve 4882 sayılı²³ yasayla onaylanan kredi anlaşmasıdır. Türkiye, ABD’nin satışa çıkardığı savaş artığı askerî teçhizatın satın alımı için ABD ile 10 milyon dolarlık kredi alımı için anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmanın özeti, ABD’nin dünyanın değişik yerlerinde elinde kalan ve ülkesine geri götürmesi maliyetli olan eskimiş savaş artığı malzemeleri Türkiye’ye satın alması şartıyla on yıl vadeli on milyon dolar kredi açmasıdır. Bu kredi anlaşması yapıldığında Türkiye Hükûmeti’nin kasalarında 245 milyon dolarlık döviz vardır.²⁴ Bu anlaşma, Türkiye’yi her yönden bağımlı hale getirecek anlaşmalar dizisinin başında gelmekte, diğer taraftan ulusal güvenliğe zarar veren ağır koşullar içermektedir.

Türkiye, savaştan sonra Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu’na uygun olarak aldığı borçlarla ilgili, 7 Mayıs 1946 tarihinde ABD ile anlaşma imzalamış ve bu anlaşma 25 Mayıs 1946 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁵ Anlaşma gereğince Türkiye, borcunun 4,5 milyon dolarlık kısmını ödemiş, kalan kısmı alınmamıştır.²⁶ Başbakan Şükrü Saraçoğlu, 8 Mayıs 1946 tarihinde TBMM’de yaptığı konuşmasında bu gelişmeyi bildirmiştir.²⁷

Truman Doktrini ve Askerî Yardımlar

İkinci Dünya Savaşı süresince Müttefik ve Mihver devletleri Türkiye’yi stratejik konumundan dolayı savaşa sokabilmek için aşırı baskılara maruz bırakmışlardır. Türkiye, bu baskılara rağmen toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak amacıyla “Savaşın dışında kalma ve büyük devletler arasında bir denge unsuru olma” politikası yürütmüştür. Türkiye’nin bahse konu politikayı yürütmesinde Birinci Dünya Savaşı’nda elde ettiği deneyimler ve SSCB’den

duyulan kaygı önemli bir yer tutmuştur.²⁸

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru Yalta ve Potsdam Konferansları sırasında SSCB tehdidi ile karşılaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı bitiminde, galip devletlerin tarafında ve Birleşmiş Milletler’in (BM) kurucuları arasında bulunmasına rağmen savaşı takiben siyasi yalnızlıktan kurtulamamıştır.²⁹

SSCB, Türkiye’ye verdiği 19 Mart 1945 tarihli nota ile, Türkiye’nin egemenlik haklarının bir kısmından feragat etmesi anlamını taşıyan Boğazlar üzerinde bazı imtiyazlar tanınmasını, Kars ve Ardahan gibi vilayetlerin kendisine bırakılarak Kuzeydoğu Anadolu sınırının gözden geçirilmesini istemiştir.³⁰

SSCB-Türkiye arasında yaşanan bu süreç ABD’ye rahatsızlık vermiştir. Bunun üzerine ABD Başkanı Truman, 1946 yılı Ocak ayında yaptığı bir konuşmada şöyle demektedir: “Sovyetler Birliği’nin Türkiye’yi istilâ ederek Boğazlar bölgesini ele geçirmek istediğine artık şüphem kalmadı. Eğer bu gidişe demirden bir yumruk uzatıp ‘Dur’ demezsek, yeni bir savaş çıkacaktır. Sovyetler Birliği yalnız bir sözden anlıyor: ‘Kaç tümeniniz var!’”³¹

ABD’nin Türkiye’ye yönelik politikası, İkinci Dünya Savaşı’nın sonlarına yaklaşıırken gerçekleştirilen konferanslarda ortaya çıkmış olup, savaş sonrası Türkiye’nin güvenliğinin sağlanmasından ziyade, Boğazlar’ın ve Karadeniz’in güvenliğine yönelik olmuştur. Çünkü Potsdam Konferansı öncesinde 29 Haziran 1945 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı’nın Başkan Harry Truman’a sunulması amacıyla “ABD’nin Türkiye’ye Yönelik Politikası” adıyla hazırlanmış bir briefingte özetle; “Türkiye’nin, tarihsel olarak Rusya ve Büyük Britanya arasında potansiyel diplomatik, ekonomik ve askerî anlaşmazlıkların ve rekabetin yaşandığı bir yer olageldiği belirtildikten sonra; Türkiye’nin gelecekte bir SSCB uydusu olmaktan İngiltere’nin ve receği destek ve cesaretle kurtulabileceği” belirtilmektedir.³²

ABD’nin İkinci Dünya Savaşı’nı takiben Türkiye’ye vermeye başladığı önemi gösterme fırsatı 1946 yılının Mart’ında doğmuştur. ABD Missouri³³ Savaş Gemisi’nin Türkiye’yi ziyareti iki ülke ilişkileri açısından bir dönüm noktası olmuştur. ABD’nin bu adımı ve Türkiye’nin ABD ile yakınlaşma çabaları kamuoyunda olumlu karşılan-

19 Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İç Yüzü: İktisadi, Askerî, Siyasi*, 3. B., Ekim Yay., Ankara, 1975, s. 23.; Yavuz Güler, *II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945-1950)*, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, VI/2, Ankara, 2004, s. 211.

20 T.C. Resmi Gazete, C. 26, s. 1285.

21 İsmail Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)*, T.T.K. Yay., C. I, Ankara, 2000, s. 648.; Mehmet Gönülöbol ve Haluk Ülman, *Truman Doktrini ve Marshall Planı*, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), 10. B., Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014, s. 211.

22 H. Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İç Yüzü...*, s. 26.

23 T.C. Resmi Gazete, No: 6303, 1946.

24 H. Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İç Yüzü...*, s. 28.

25 Recep Cengiz, *“NATO’ya Giriş Sürecinde Türk-Amerikan İlişkileri ve Amerikan Askerî Yardımlarının Türk Silahlı Kuvvetleri’ne Etkisi”*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009, s. 71.; Cüneyt Akalın, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1 Olaylar-Belgeler (1945-1952)*, Kaynak Yay., İstanbul, 2003, s. 197.

26 Cumhuriyet, *“Dün Amerika ile Mali Bir Anlaşma İmza Ettik”*, 8 Mayıs 1946, s.1.; Cumhuriyet, 9 Mayıs 1946, s. 1.; F. Armaoğlu, *Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri*, s. 144-147.

27 TBMM Tutanak Dergisi, C. 32, 7. Dönem, Toplantı: 3, 8 Mayıs 1946, s. 23.

28 Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı’nda İnönü’nün Dış Politikası*, (Çev.: M. Ali Kayabağ), Milliyet Yay., İstanbul, 1974.; Edward Weisband, *2. Dünya Savaşı ve Türkiye*, (Çev.: M. Ali Kayabağ ve Örgen Uğurlu), Örgün Yay., İstanbul, 2002, s. 9.; Cemil Koçak, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Cumhuriyetin Barış Politikası*, İnönü Özel Sayısı, Yayıncı Toplumsal Araştırmalar Dergisi, (8), Ankara, (Aralık-Ocak 1984), s. 19.

29 Baskın Oran, *“Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1:1945-1960”*, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980, (Ed.: Baskın Oran), I, 23. B., İletişim Yay., İstanbul, 2019, s. 491-492.

30 Cevat Açıkalın, *“Turkey’s International Relations”*, International Affairs, Vol: 23, No: 4, October 1947, s. 487-488.

31 Mehmet Gönülöbol ve Haluk Ülman, *“Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye’yi Desteklemeye Başlaması”*, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), 10. B., Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014, s. 201.

32 F. Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, s. 134-136.; Çağrı Erhan, *“ABD ve NATO’ya İlişkiler”*, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980, (Ed.: Baskın Oran), I, 23. B., İletişim Yay., İstanbul, 2019, s. 522.

33 Missouri: ABD donanmasının en büyük gemisi olma özelliğine sahiptir. Dünyanın da, Japonların Yamato zırhlısından sonra, ikinci büyük savaş gemisidir. Uzunluğu 270 metredir. Ağırlığı 57.000 tondur. 1600 mürettebatı vardır. ABD’nin Japonlara karşı Pasifik savaşlarında görev almıştır. Missouri Zırhlısı, güvertesinde Japonya’nın 2 Eylül 1945 tarihinde teslimiyet belgesini imzalayarak İkinci Dünya Savaşı’nın resmen sona ermesine sahne olan, ABD’nin üstünlüğünün belgelendiği gemidir. Tokyo Körfezi’nde demir atmış olan Missouri’ye silindirdi şapkalarıyla çıkan Japon heyeti mensuplarıyla Güneydoğu Pasifik’teki ABD Kuvvetleri’nin Komutanı General MacArthur, Japonlar’ın teslim belgesini karşılıklı olarak imzalamışlardır. (Altan Öymen, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, 7. B., İstanbul, 2002, s. 512-513.; Türkçü Ataöv, *“Soğuk Harbin Doğuşu: San Francisco’dan Mihver Barış Toplantılarına”*, Ankara Üni-

miş, Türkiye'nin kendisine bir müttefik bulduğunun göstergesi sayılmıştır.³⁴ Ayrıca, 1944 yılında ABD'de vefat eden Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Mehmet Münir Erteğün'ün³⁵ cenazesinin ABD Savaş Gemisi Missouri ile Akdeniz'e gönderilmesi, ABD'nin SSCB'ye karşı tavır almaya başladığını göstermiştir.³⁶ Ayrıca, ABD Missouri'yi Çanakkale Boğazı'nı katettikten sonra, 5 Nisan 1946 tarihinde İstanbul'da Dolmabahçe önüne demirleterek,³⁷ SSCB'ye Türk Boğazları'nın statüsünün değiştirilemeyeceğinin mesajını vermiştir.³⁸

ABD-Türkiye ilişkileri 1947 yılından sonra gelişme göstermiştir. Bu ilişkilerin gelişmesinde SSCB'nin Türkiye'ye yönelik yayılmacı politikası önemli rol oynamıştır. SSCB'nin Boğazlar konusundaki politikası ve Türkiye'den toprak talebinde bulunması ve baskısı karşısında Türkiye ve ABD yakınlaşmıştır. SSCB'nin Türkiye'ye karşı baskı kurması ABD ile ittifak kurulmasını ve yardım alınmasını kolaylaştırmıştır.³⁹

ABD'nin Türkiye'ye askerî yardım yapması iki amaca yöneliktir. Bunlar; Türk ordusunun gücünün artırılması ve Türkiye'nin askerî giderlerinin azaltılarak ekonominin düzelmesine katkıda bulunmaktır.⁴⁰ İngiltere, 24 Şubat 1947 tarihinde Türkiye ve Yunanistan'a savaş sırasında yaptığı askerî ve ekonomik yardımı devam ettiremeyeceğini ABD'ye bildirmiştir.⁴¹ İngiltere'nin Türkiye'ye yönelik yardımları sonlandırması ABD yardımları için bir başlangıç olmuştur.⁴² Bu dönemde İngiltere ve ABD'nin ortak endişesi, SSCB tehdidi ve komünizm tehlikesidir.⁴³ Yunanistan'da süren iç savaşın ardından aşırı solcu bir partinin başa geçmesi ile birlikte SSCB'nin tesir alanına Yunanistan'ı da sokacak bir şekilde güney istikametinde genişlemesidir.⁴⁴ Başkan Truman'a göre, SSCB Yunanistan'ın ardından Türkiye'nin de denetimini aldığı takdirde, ABD ve Batı Avrupa açısından hayati önemi bulunan Orta Doğu, SSCB'nin yönetimine dâhil olabilirdi.⁴⁵ ABD'yi Türkiye ile ittifak ilişkisi kurmaya iten bir başka neden, SSCB'yi "Çevreleme Politikası"⁴⁶ açısından Türkiye'nin taşıdığı stratejik önemdir. Bu nedenle ABD, Yalta ve Potsdam Konferansları esnasında Türkiye'ye karşı açık olarak ortaya çıkan SSCB tehdidini engellemek ve bu tehdide karşı Türkiye ve Yunanistan'ı askerî ve ekonomik yardım yoluyla güçlen-

dirmek istemiştir.⁴⁷ ABD'nin Türkiye'ye yardım sağlamasının diğer bir nedeni, Türk ordusunun, İkinci Dünya Savaşı boyunca seferberlik durumunda kalarak genel bütçede oluşturduğu yüküdür.⁴⁸ ABD tarafından yayınlanan raporlara göre, 1947 yılı bütçesindeki askerî harcamalar 1946 yılı bütçesine göre %44 oranında bir artış göstermiştir.⁴⁹ ABD'ye göre, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye'nin iktisadi durumunun iyi olmasına karşın, ordusunun modernizasyonuna yönelik harcamalarını millî kaynaklarından karşılaması hâlinde ekonomik durumu kötüye gidecektir.⁵⁰

Aynı bakış açısı, Genelkurmay Başkanı Salih Omurtak'ın 9 Ağustos 1947 tarihinde Ankara'da verdiği beyanatta görülmüştür. Omurtak, 1939 yılından beri süren seferberliğin Türkiye bütçesinin yarısından fazlasını oluşturduğunu ve ekonomik ilerlemeyi yavaşlattığını ifade ettikten sonra, orduda yer alan köylülerin tarlalarına dönmesinin Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) gücünün artırılması şartıyla gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵¹

Türkiye, Uluslar arası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası üyeliğine 1947 yılında kabul edilmiş, Batı-ABD bloğuna dâhil olarak yardımlardan faydalanmış, yardımlar sayesinde Türkiye-ABD ilişkileri daha fazla gelişmiştir. Diğer taraftan, bahse konu yardımlar, gelecekte Türkiye'yi ABD'ye bağımlı duruma sokacaktır.

Türkiye'yi dış yardım aramaya zorlayan nedenler ise şu biçimde sıralanabilir;⁵²

Savaş sırasında ticaret burjuvazisi kârlarını katlamış, fakat belirli ve az maaş alanların satın alma gücü azalmıştır.⁵³ Seferberliğin uzun sürmesi, sanayi ve tarımı nitelikli işgücünden mahrum kılmıştır. Savunma harcamaları dolayısıyla bütçe ve ülkenin diğer mali kaynaklarına binen yük, girdilerin alabildiğine genişletilmesi sonucunu doğurmuştur. Bunda, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB tehdidi, dolayısıyla Türkiye'nin çok sayıda askere levazım desteğinde bulunmasının rolü büyük olmuştur. İkinci Dünya Savaşı esnasında kıt olan maddeler, savaşın ardından ithal edilmeye başlanmış, böylece ticaret dengesi bozulmuştur. Savaş sonrası-

versitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, XXIII, No: 1, Mart 1968, s. 343.)

34 Necdet Ekinci, II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1997, s. 337.

35 Mehmet Münir Erteğün: (1883-İstanbul/1944-Washington), Türk diplomat ve devlet adamı olarak Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti dönemlerinde görev yapmıştır. ABD'de görev yaptığı dönemde ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ile yakın dost olan Erteğün, Türkiye ile ABD arasında kuvvetli ilişkiler kurulmasını sağlayan, sevilen ve etkin bir büyükelçi olmuştur. (Bilal Şimşir, Bizim Diplomatlar, Bilgi Yay., Ankara, 1996, s. 293-317.)

36 Haluk Ülman, Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri: 1939-1947, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Sevinç Matbaası, Ankara, 1961, s. 73-74.

37 Akşam, 5 Nisan 1946, s. 1.

38 Ç. Erhan, "ABD ve NATO'ya İlişkiler", s. 524-525.

39 Nasuh Uslu, Türk-Amerikan İlişkileri, 21. Yüzyıl Yay., Ankara, 2000, s. 19.

40 Mehmet Gönülöbol ve Diğerleri; Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Sevinç Matbaası, Ankara, 1974, s. 234.

41 Mahmut Aslan, "ABD'nin 2. Dünya Savaşı Sonrası Uyguladığı Dış Politikasının Türkiye'ye Etkileri (1945-1952)" Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s. 34.; Faruk Sönmezoğlu, 2. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, Dergâh Yay., İstanbul, 2006, s. 37.

42 "Amerika'nın Türkiye'ye İktisadi Yardımı", Cumhuriyet, 2 Mart 1947, s. 1, 3.

43 "Türkiye Niçin Yardıma Muhtaçtır?"; Cumhuriyet, 23 Mart 1947, s. 3.; Cumhuriyet, 22 Mart 1947, s. 3.; "Yardım Projesi"; Cumhuriyet, 6 Nisan 1947, s. 1, 3.; Cumhuriyet, 9 Nisan 1947, s. 1, 3.

44 "Yardım Projesi İçin Müzakereler Başladı"; Cumhuriyet, 21 Mart 1947, s. 1, 3.

45 Cumhuriyet, 11 Nisan 1947, s. 1.

46 Çevreleme Politikası (Containment Policy): İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD'nin SSCB'ye karşı olan devletlerle meydana getirdiği ittifaktır. Kavram, ilk kez 1947 yılında George F. Kennan tarafından ortaya atılmış, Truman Doktrini ile uygulamaya alınmıştır. (Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980, (Ed.: Baskın Oran), I, 23. B., İletişim Yay., İstanbul, 2019, s. 588.)

47 O. Sander, Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964), s. 40.

48 "Amerika'nın Türkiye'ye Yapacağı Teklifler", Cumhuriyet, 10 Mart 1947, s. 1.; "Türkiye'nin Durumu", Cumhuriyet, 22 Mart 1947, s. 4.

49 "Türkiye'nin İktisadi Durumu", Cumhuriyet, 27 Mart 1947, s. 3.

50 "Amerika Hükümeti Bizim İçin Ne Düşünüyor?"; Cumhuriyet, 28 Ağustos 1947, s. 4.

51 "Amerikan Yardımına Dair Salih Omurtak'ın Demeci"; Cumhuriyet, 10 Ağustos 1947, s. 1.

52 O. Sander, Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964), s. 41-42.; Haluk Ülman ve Oran Sander, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1925-1963)" Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, XXVII, No. 1, Mart 1972, s. 13-19.

53 Kurtuluş Kayalı, Ordu ve Siyaset (27 Mayıs-12 Mart), İletişim Yay., Ankara, 2005, s. 65.

da bir süreliğine ürün kalitesinin düşmesi buğday ithalini gerektirmiştir. Savaş devam ederken artan ihraç malları fiyatları, savaşın sona ermesi üzerine normal düzeye gelmiş, artan ithalat ile birlikte düşünülürse, bu da ticaret dengesini daha çok bozmuştur. Savaş sona erip sanayi ülkelerinin üretimlerinin hızla artması karşısında fiyatlar gerilemiş ve ülkeye bol miktarda tüketim eşyası girmeye başlamıştır. Bu nedenle, eldeki döviz stokları kısa zamanda erimştir. Savaş esnasında savaş sonrası program ve planları yapılmış ve büyük bir kalkınma yol inşa hamlesi olarak kabul edilmiş bulunan bu planların içine, savaş öncesi yıllarda ele alınamayan büyük çapta işler de dâhil edilmiştir. Ekonomik adımların gerçekleştirilmesi, çok partili yaşantıya geçiş sürecinde iktidar için önemli bir fırsat yaratmıştır.⁵⁴

İkinci Dünya Savaşı, çağdaş orduların teknolojinin tüm buluşlarından yararlanmasını sağlamış, Türk ordusu ise büyük oranda eski model silahları kullanan, süvari ve piyade gücüne dayanan yapısıyla geri kalmıştır. Savaş sırasında ABD'nin verdiği toplam 95.000.000 dolarlık askerî yardım savaşın bitmesiyle son bulmuştur. Ordunun yeniden ve çağdaş biçimde yapılanması için ABD yardımları kaçırılmaması gereken bir fırsat sunmuştur.

Bunun üzerine Başkan Truman, ilk olarak Dışişleri Bakanı George Marshall, Savaş Bakanı Robert Patterson ve Donanma Bakanı James Forrestal ile görüşmüştür. Daha sonra da Dean Acheson ve Henderson'la görüşen ABD Başkanı Truman, İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan'a verdiği yardımın, 1 Nisan 1947 tarihinde ABD tarafından verilmesi yönünde karar almıştır.⁵⁵

ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a yardım edebilmesi için Kongre'yi ikna etmesi gereken Başkan Truman, 12 Mart 1947 tarihinde Senato ve Temsilciler Meclisi toplantısında, "*Truman Doktrini*" olarak kayıtlara geçecek bir beyanat vermiştir.⁵⁶

Truman konuşmasında; kongreden Hükûmete, Türkiye ve Yunanistan'a 30 Haziran 1948 tarihine kadar geçerli olmak üzere 400 milyon dolarlık yardım yapılması (300 milyonu Yunanistan'a, 100 milyonu ise Türkiye'ye), bu devletlere istekleri üzerine sivil ve askerî personel gönderilmesi, Türk ve Yunan personelin ABD'de yetiştirilmesini sağlama yetkilerinin verilmesini istemiştir.⁵⁷ Truman'ın istekleri doğrultusunda oluşturulan "*Yunanistan ve Türki-*

ye'ye Yardım Kanunu" 22 Nisan 1947 tarihinde Senato,⁵⁸ 9 Mayıs 1947 tarihinde Temsilciler Meclisi'nde onaylanmış,⁵⁹ 22 Mayıs 1947 tarihinde Truman'ın onayını takiben hayata geçmiştir.⁶⁰

Yardım Kanunu'nun onaylanmasını takiben Karargâhi Washington'da bulunan ABD yardım heyeti, kara, hava ve deniz gruplarından oluşturulmuştur.⁶¹ 23 Mayıs 1947 tarihinde General Lunsford Oliver yönetimindeki ABD inceleme heyeti Ankara'da yapılacak yardıma yönelik çalışmalar yapmış,⁶² ilk raporunu 17 Haziran 1947 tarihinde sunmuş ve 15 Temmuz 1947 tarihinde Türkiye'den ayrılmıştır.⁶³ "*Oliver Heyeti*" olarak adlandırılan heyetle yapılan görüşmeler sonucunda, "*Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu*" doğrultusunda silah altında bulunan asker sayısının azaltılması ve 100 milyon dolarlık yardımın Türk ordusunun modernleşmesi için harcanması önerilmiştir.⁶⁴ Ayrıca, birliklerin motorize hâle dönüştürülmesi ve limanların inşa edilmesi konuları ihtiyaç olarak tespit edilmiştir.⁶⁵

ABD Askerî Heyeti Başkanı General Oliver, "İnsan unsuru bakımından çok üstün olan Türk ordusunun her sahada her türlü malzemeye ihtiyacı var. Modern silahlarla mücehhez bir Türk tümenine komuta etmekten başka büyük zevk tasavvur edemem" sözleriyle, Türk ordusunun hâlihazırdaki durumuyla silah ve malzeme bakımından yeterli olmadığını ifade etmiştir.⁶⁶

Truman Doktrini'nin sağladığı 100 milyon ABD dolarından kuvvet komutanlıklarına ayrılan miktar ise şöyledir: Kara Kuvvetleri'ne 48,5 milyon dolar, Hava Kuvvetleri'ne 26,75 milyon dolar, Deniz Kuvvetleri'ne 14,75 milyon dolar, mühimmat takviyesine 5 milyon dolar ve yolların inşasına 5 milyon dolar ayrılmıştır.⁶⁷

12 Temmuz 1947 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'ni temsilen Dışişleri Bakanı Hasan Saka ve ABD'yi temsilen Büyükelçi Edvin C. Wilson tarafından Ankara'da, "*Yardım Anlaşması*" imzalanmıştır.⁶⁸ TBMM, 1 Eylül 1947 tarihinde anlaşmayı onaylamış ve 5 Eylül 1947 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁶⁹

Anlaşmanın en dikkat çeken maddesi dördüncü maddesidir. Buna göre; "*ABD müsaade etmeden hiçbir madde ve malumatın mülikiyeti ve kullanma hakkı bırakılmayacaktır.*" Ayrıca, ABD'den müsaade alınmadan malumatın kullanılmasına ve açıklanmasına izin

54 Hikmet Özdemir, Rejim ve Asker, Anfa Yay., İstanbul, 1989, s. 79-80.

55 Ç. Erhan, Türk-Amerikan İlişkilerinin ..., s. 76.; Mehmet Sait Cıla, *II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye-ABD İlişkileri*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay, 2014, s. 50.

56 Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yay., İstanbul, 2010, s. 152.; Mehmet Gönlübol ve Haluk Ülman, "*Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı (1945-1965)*", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, XXI, Mart 1966, s. 225-230.; Amerika-Türk Yardım Programı, (Çev.: Cenan Sahir) Silan, Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara, 1948, s. 14-21.

57 "*Truman'ın Tarihi Nutku*", Cumhuriyet, 13 Mart 1947, s. 1, 3.; Coşkun Topal, "*Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye-ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi*", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (6), 2013, s. 116.; Levent Kalyon, "*Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz*", Güvenlik Stratejileri Dergisi, VI/11, 1 Nisan 2010, s. 10.

58 "*Amerikan Ayanı Yardımı Kabul Etti*", Cumhuriyet, 23 Nisan 1947, s. 1, 3.

59 "*Yardım Projesi Dün Kabul Edildi*", Cumhuriyet, 10 Mayıs 1947, s. 1, 3.

60 "*Yardım Tasarısı*", Cumhuriyet, 22 Mayıs 1947, s. 1.; Nadir Nadi, "*Hayırlı Olsun*", Cumhuriyet, 24 Mayıs 1947, s. 1.; O. Sander, Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964), s. 44.; Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Kanun (Amerika-Türk Yardım Programı), (22 Mayıs 1947), (Çev.: Cenan Sahir Silan), Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara, 1948, s. 22-27.

61 Thomas E De Shazo, "*Türkiye'ye Yardım*", Ordu Dergisi, (Çev.: Ömer İnönü), (150), Askerî Basımevi, İstanbul, 1949, s. 131.

62 "*Evvelki Gün Gelen Amerikan Askerî Heyeti*", Cumhuriyet, 24 Mayıs 1947, s. 1.; Cumhuriyet, 24 Mayıs 1947, s. 1.

63 "*Amerikan Yardımı*", Cumhuriyet, 29 Haziran 1947, s. 1, 3.; Eminat Malkoç, "*Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları (1947-1950)*", Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (9), (Mayıs-2006), s. 103.

64 Yusuf Sarıay, Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s. 64.; Ç. Erhan, "*ABD ve NATO'yla İlişkiler*", s. 532.

65 Cumhuriyet, 27 Mayıs 1947, s. 1.

66 Cumhuriyet, 18 Haziran 1947, s. 1.

67 George McGhee, Türkçesi: Belkis Çorakçı, ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, Bilgi Yay., Ankara, 1992, s. 90.

68 Vatan, 13 Temmuz 1947, s. 1.; Cumhuriyet, 12 Temmuz 1947, s. 1.; "*Amerikan Yardımı Anlaşması İmzalandı*", Cumhuriyet, 13 Temmuz 1947, s. 1.; Türkiye'ye Yapılacak Yardımlar Hakkında Anlaşma, (Amerika-Türk Yardım Programı) (12 Temmuz 1947), (Çev.: Cenan Sahir Silan), Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara, 1948, s. 28-31.; Düstur, 3. Tertip, C. 28, 1947, s. 1485-1488.

69 "*Meclis Amerika Yardım Tasarısını İki Partinin İttifakıyla Kabul Etti*", Son Posta, 2 Eylül 1947, s. 1, 7.

verilmeyecektir. Türkiye, tedarik ettiği yardımları ABD'nin onayı olmadan diğer ülkelere veremeyecek ve başka amaçlarla kullanamayacaktır.⁷⁰ Bu madde, ABD'nin elini kuvvetlendirmiştir. 17 yıl sonra Haziran 1964 ayında Türkiye, Kıbrıs'a bir askerî harekât gerçekleştirmek istemiş, bu madde karşısına çıkmıştır.⁷¹ 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı esnasında da problemler çıkmasına neden olmuş ve ambargonun sebebini meydana getirmiştir.

Türkiye, ABD'den daha fazla yardım almak için harekete geçmiştir. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak yönetimindeki on üç personelden oluşan Askerî Heyet, 5 Ekim 1947 tarihinde ABD'ye bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir.⁷² Bu ziyaret esnasında Orgeneral Salih Omurtak şöyle demiştir: "Böyle bir yardım bahsinde, karşımıza çıkabilecek olan muhasımların kuvveti göz önünde tutulmalıdır. Mesela 300 milyon dolarlık bir yardım bizi çok daha memnun ederdi....Yardım lazımdır. Zira İkinci Dünya Harbi ufkumuzdaki kara bulutları dağıtmamıştır. Amerika yardımının muhtemel neticelerinden biri de, Türkiye Silahlı Kuvvetlerinin mutasavver azaltılması olacaktır."⁷³

Mart 1948 ayında Derince Limanı'na gelen ABD askerî yardım gemisi, çok sayıda tank, kamyon, jeep ve alıcı-verici telsiz getirmiştir.⁷⁴ Aynı ay gelen Charles Glopper isimli gemi, tank, sahra topu, muhabere araçları, top taşıyabilen kamyonlar ve jeepler getirmiştir.⁷⁵

28 Nisan 1948 tarihinde İstanbul'a ulaşan Rendova Uçak Taşıt Gemisi, takribi yüz adet AT-6 eğitim uçağı teslim etmiştir.⁷⁶ Mayıs 1948 ayında Siboney Uçak Taşıt Gemisi, kırk iki ABD tayyare makinistini İstanbul'a getirmiştir.⁷⁷ Bu makinistler uçak bakım ve onarımlarına bakmışlardır.⁷⁸ 25 Mayıs 1948 tarihinde varan Joe E. Man ABD Gemisi İzmir Limanı'na askerî teçhizat bırakmıştır.⁷⁹

James Krig isimli gemi römork, makineli tüfek ve yedek parçaları teslim etmiştir.⁸⁰ 5 Aralık 1948 tarihinde dördüncü grup, DC-3 Dakota (C-47) nakliye uçakları gelmiştir.⁸¹

Ordu, Deniz ve Hava Kuvvetleri'ne yönelik üç ABD heyeti Türkiye'de faaliyette bulunmuştur.⁸² General Oliver'dan sonra göreve gelen General Mc Bride'in Şubat 1948 ayındaki demeci doğrultusunda Türkiye'deki askerî heyet iki yüz altmış kişiden oluşmakta-

dır.⁸³ ABD'li yetkililer, Türkiye'ye yaptıkları ziyaret esnasında verdikleri demeçte, Türkiye'ye gönderilecek malzemelerin %72'sinin ulaştığını, bunlara P-47 ve A-26 uçaklarının dâhil olduğunu ifade etmişlerdir.⁸⁴

Askerî Yardım Heyeti'nde yer alan M.John Souvallzi'nin Ankara'ya gerçekleştirdiği ziyaret esnasında verdiği demeçte, Mayıs 1948 ayında kara grubunda yüz asker üyenin görev yaptığını, heyetin vazifesinin, Türk ordusunu modern sistemler ile donatmak ve personele yeni harp silah, araç ve gereçlerinin nasıl kullanılacağını öğretmek olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁵

Haziran 1948 ayından itibaren Türk Askerî Okulları'nda, ABD'den temin edilen silahların tanıtımı eğitimlerine önem verilmiştir. Kara Kuvvetleri mensubu subayların eğitimi bitirilmiş, Hava Kuvvetleri'ne teslim edilecek uçakların %75'i Türkiye'ye gelmiştir. Hava Kuvvetleri'nde konuya yönelik ellinin üzerinde kurs mevcuttur. Deniz Kuvvetleri'ne, dört denizaltı ve on bir küçük gemi teslim edilmiştir. 215 km'lik yol yapımı da tamamlanmıştır.⁸⁶

Başkan Truman tarafından, 1948 yılı Ekim ayında kongreye sunulan bir raporda; 62 milyon dolar Kara Kuvvetleri'ne, 13'er milyon dolar Deniz ve Hava Kuvvetleri'ne yardım sağlandığı, malzemenin toplam ağırlığının 140.000 ton olduğu ifade edilmiştir.⁸⁷

Başkan Truman bir sonraki raporunu 6 Aralık 1948 tarihinde vermiştir. Buna göre Türkiye'ye 117.730.000 dolar ayrılmıştır. 88 milyon dolar tutan malzemenin devir işlemleri amacıyla gerekli şartlar düzenlenmiştir. Türkiye'ye, Aralık 1948 ayına değin 59 milyon dolar kıymetinde teslim yapılmıştır. Türkiye'ye nakledilen malın tutarı 240.000 tonu bulmuştur.⁸⁸ Tanıtım kurslarına yaklaşık üç bin Türk Hava Kuvvetleri personeli iştirak etmiştir.

1948 Ağustos'unda ABD bütçesine yönelik bir açıklama yapan Truman, 1949 mali yılında Yunanistan ve Türkiye'ye 385 milyon dolar tutarında yardım yapılacağını bildirmiştir.⁸⁹ Truman'ın Mart 1949 ayında Kongre'ye sunduğu raporda, Türkiye'ye 31 Aralık 1948 tarihi itibarıyla 96.870.000 dolar tutarında yardım yapıldığı belirtilmiştir.⁹⁰ Ayrıca bu raporda, Mart 1949 ayının ardından teslim edilecek malzeme miktarının artırılması hedeflenmiştir.⁹¹ Bu dönemde Kuvvetler bazında yapılan yardımlar Tablo 1'de gösterilmiştir.⁹²

70 Düstur, 3. Tertip, C. 28, 1947, s. 1486-1488.; Ali Gevgilili, Yükseliş ve Düşüş, Bağlam Yay., Ankara, 1987, s. 58.

71 Osman Yalçın, "Türk Hava Harp Sanayi Tarihi", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2008, s. 174.

72 Cumhuriyet, 6 Ekim 1947, s. 1.

73 Ayın Tarihi, No: 167, Ekim 1947, s. 50.; Cumhuriyet, 10 Ekim 1947, s. 1.

74 Cumhuriyet, 27 Mart 1948, s. 1.

75 Cumhuriyet, 30 Mart 1948, s. 1.

76 Cumhuriyet, 29 Nisan 1948, s. 1.

77 Cumhuriyet, 16 Mayıs 1948, s. 1.

78 Cumhuriyet, 17 Mayıs 1948, s. 1.

79 Hürriyet, 26 Mayıs 1948, s. 1.

80 Akşam, 28 Temmuz 1948, s. 3.

81 Akşam, 6 Aralık 1948, s. 3.

82 "17 Memlekette Amerikan Askerî Heyeti Var", Akşam, 31 Ekim 1948, s. 5.

83 Cumhuriyet, 12 Şubat 1948, s. 3.

84 "Amerika Hava Bakanı İstanbul'da", Akşam, 17 Ağustos 1948, s. 2.

85 "Avrupa'nın En Modern Ordusu Haline Geliyor", Hürriyet, 8 Mayıs 1948, s. 1, 4.

86 G. McGhee, ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, s. 91.; Metin Erendor, Ötügen'den Ankara'ya Türk Ordusu Tarihi, Bilgeoğuz Yay., İstanbul, 2015, s. 374.

87 Cumhuriyet, 5 Ekim 1948, s. 1.; M. Erendor, Ötügen'den Ankara'ya..., s. 374.

88 "Başkan Truman'ın Kongreye Raporu", Akşam, 7 Aralık 1948, s. 2.

89 "Türkiye ve Yunanistan'a Yardım", Akşam, 16 Ağustos 1948, s. 1.

90 "Truman'ın Türkiye'ye Dair Kongreye Raporu", Akşam, 18 Mart 1949, s. 1.

91 "Türkiye'ye Malzeme Sevkiyatı Arttırılacak", Akşam, 21 Mart 1949, s. 1.

92 Cumhuriyet, 5 Ekim 1948, s. 1.

Tablo 1.
Yapılan Askerî Yardım

Kuvveti	Cinsi	Tutarı (\$)	Toplam		
Kara	Muhabere	10.216.845	62.131.722		
	İstihkâm	4.506.830			
	Sıhhiye	346.080			
	Erbaşlar	503.850			
	Topçu	39.755.455			
	Nakliye (Yalnız Denizaşırı)	4.686.372			
	Talim ve Terbiye	2.100.000			
	Muhtelif	16.290			
	Deniz	Topçu		2.592.763	12.932.828
		Gemi Tamir ve İdame Masrafları		2.817.852	
Verilen Gemilerin Değeri		3.940.568			
Muhabere ve Elektronik Malzemeler		1.153.756			
Nakliye, Ambalaj vesaire		1.167.267			
Talim ve Terbiye		1.260.622			
Hava		Hava Kuvvetleri	13.108.278	13.108.278	
Toplam		88.172.828			

1947-1948 yıllarında 100 milyon doları bulan askerî yardımın, liman inşasına 5 milyon dolar, tersane inşasına 5 milyon dolar, artan kısmı ise Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'ne bölüştürülmüştür.⁹³ 1947-1949 yılları arasında sağlanan yardım toplam 152,5 milyon dolardır. Yardımın 147,5 milyon dolarlık kısmı Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'nin modernizasyonuna sarf edilmiş, kalan 5 milyon dolar ise, muhtemel bir SSCB saldırısının engellenebileceği Toroslar'ın güveni ile İskenderun arasında bulunan ikmal yollarının bitirilmesi-ne harcanmıştır. Bahse konu yardımlar, 1947-1951 yılları arasında toplam 400 milyon dolara ulaşmıştır.⁹⁴

1948 yılının sonlarında Türkiye'de bulunan ABD askerî yardım heyetinin sayısı üç yüz altmış üç kişidir. Sivillerin de katılması ile bu sayı yirmi beş bin civarında olup, çoğunluğu telsiz dinleme personelinde oluşmaktadır.⁹⁵

Truman Doktrini'nin uygulamasının ardından, Karadeniz kıyılarında radar istasyonlarının kurulması, askere alınanlara okuma ve yazma öğretilmesi amacıyla ders kitaplarının oluşturulması gibi farklı konularda Türkiye-ABD arasında iş birliği gerçekleştirilmiştir. 1947-1962 yılları arasında ABD askerî yardımı kapsamında Türkiye'ye yaklaşık 2.228 milyon dolar yardım sağlanmıştır.⁹⁶

Yardımların başlangıcında 500.000 olan asker sayısı, 1950 Mart'ında 300.000'e indirilmiştir.⁹⁷ ABD askerî yardımı sayesinde, genel

bütçe dâhilinde askerî giderlerin oranı 1947 yılında %37,2 iken, 1948 yılında %30,3, sonraki yıllarda %29 düzeyine gerilemiştir.⁹⁸

Yardımların Basındaki Yansımaları

Truman Doktrini, Türk basınında memnuniyet yaratmış, iktidar ve muhalefet kanadı tarafından desteklenmiştir.

12 Mart 1947 tarihinde Başkan Truman'ın verdiği demecinden, Türk basını ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir. "Cumhuriyet", Truman'ın demecinin tarihi öneme sahip olduğunu, ABD'nin, Türkiye'nin birliğine değer verdiğini yazmıştır.⁹⁹

"Ulus", Truman'ın Türkiye ve Yunanistan ile ilgili sözlerini kısaca aktardıktan sonra, Türkiye'nin güçlü bir Hükûmet ve rejimle iyi idare edildiğini belirtmiş, ülkenin iki yıldan beri dış baskıya maruz kaldığını, Boğazlar'dan üs ve doğudan toprak ele geçirme tehdidi ile karşı karşıya bulunduğunu,¹⁰⁰ ABD'nin dünyadaki "Barış Kurucu" rolünden bahsetmiştir.¹⁰¹ "Cumhuriyet"te yazı yazar Nadir Nadi makalesinde, "Bir Dönüm Noktası" başlığı ile Truman yardımları sayesinde Türkiye'nin elde edeceği yararlardan bahsetmiştir.¹⁰²

"Son Posta", "Bütün Rusya Türkiye ile Yunanistan'a yapılacak yardımla meşgul" başlıklı yazısının ilerleyen bölümünde "Başkan Truman'ın Türkiye ve Yunanistan'a yardım ile ilgili kararı Rusya'da yaşayan milyonlarca Rus'un üzerinde konuştuğu bir konu olmuştur" haberi yer almıştır.¹⁰³ 21 Mart 1947 tarihli aynı gazetede "Ruslar Amerikan yardımını gayri dostane bir hareket addediyorlar" haberi yer almıştır.¹⁰⁴

Truman Doktrini, ABD basınında da yerini almıştır. "The New York Times", "Başkan Yunanistan ve Türkiye'ye Kredi Verilmesi Oturumda İsteyecek" başlığına yer vermiştir. Gazete, Başkan Truman'ın Yunanistan'a 250 milyon ve Türkiye'ye 150 milyon dolarlık kredi sağlanmasını talep edeceğini yazmış, ayrıca Başkan Truman'ın SSCB'nin yayılcı politikasına karşı Türkiye ve Yunanistan'ı yardım yaparak güçlendirmeyi hedeflediğini ifade etmiştir.¹⁰⁵ Aynı gazete, "Truman'ın Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık yardımı Kongre'ye iletildiğini ve Kongre'nin onayladığını" yazmıştır. Gazete, Truman'ın dış politika hakkındaki konuşmasının ayrıntısına ikinci sayfada yer vererek, Türkiye ve Yunanistan'ı gösteren bir dünya haritasının üstünde "Boyun eğdirmeye karşı direnen özgür insanları desteklemek" başlığını atmıştır.¹⁰⁶

15 Ocak 1947 tarihli "Cumhuriyet"te Nadir Nadi, 10 Temmuz 1947 tarihli "Memleket"te Y. Abadan ve 2 Eylül 1947 tarihli "Ulus"ta N. Poroy'un sözbirliği ettikleri nokta, yardımın Türkiye'nin egemenlik haklarına ve uluslararası itibarına aykırı düşecek bir anlam taşımadığı ve ABD'nin bu hizmete karşılık Türkiye'den toprak ve üs istemediğidir.¹⁰⁷ Abidin Daver¹⁰⁸ ise yazısında yardımın yeterli olmadığını

93 Stefanos Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Dünya Savaşı'ndan 1971'e, (Çev.: Babür Kuzucu), Belge Yay., İstanbul, 1980, s. 178-179.; M. Erendor, Ötügen'den Ankara'ya..., s. 375.

94 Baskın Oran, Türk Dış Politikası (1919-1980), C. I, İletişim Yay., İstanbul, 2001, s. 534-535.

95 G. McGhee, ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, s. 81.; M. Erendor, Ötügen'den Ankara'ya..., s. 375.

96 Dankwart A. Rustow, Türkiye'de Ordu, Harp Akademileri Komutanlığı Yay., İstanbul, 1970, s. 10.

97 G. McGhee, ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, s. 117.

98 S. Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde..., s. 178-179.; M. Erendor, Ötügen'den Ankara'ya..., s. 376.

99 Cumhuriyet, 13 Mart 1947, s. 3.

100 Ulus, 14 Mart 1947, s. 1.

101 Ulus, 15 Mart 1947, s. 1.

102 Nadir Nadi, "Bir Dönüm Noktası", Cumhuriyet, 14 Mart 1947, s. 1, 3.

103 Son Posta, 17 Mart 1947, s. 1.

104 Son Posta, 21 Mart 1947, s. 1.

105 The New York Times, 11 Mart 1947, s. 1.

106 The New York Times, 13 Mart 1947, s. 1, 2.

107 Nadir Nadi, "Amerikan Yardımı", Cumhuriyet, 15 Temmuz 1947, s. 1, 3.; O. Sander, Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964), s. 53.

108 Abidin Daver, Cumhuriyet Gazetesi'nde makaleler yazmakta olup, CHP milletvekilliği yapmaktadır. (Tanıl Bora, "Türkiye'de Siyasal İdeolojilerde ABD/Amerika İmgesi: Amerika: En Batı ve Başka Batı", Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, III (Modernleşme ve Batıcılık), İstanbul, 2004, s. 152.)

belirterek, Türkiye'nin beklentileri karşılayabilmesi için artırılmasını ifade etmiş ve Türkiye-ABD arasında askerî ittifak oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰⁹ Abidin Daver ile Hüseyin Cahit Yalçın gazetelerde yer alan köşelerinde yardım malzemelerinin kalitesinin artırılması gerektiği yönünde yazılar kaleme almışlardır.¹¹⁰

Dönemin gazetelerinden ve yazarlarından bazılarının konu ile ilgili başlıkları da şöyle yayınlanmıştır: “*Tanın*”de Hüseyin Cahit Yalçın, “*Türkiye’ye Yardım Meselesi*”¹¹¹ “*Akşam*”da Necmettin Sadak, “*Dünya Siyasetinde Yüzyılın En Önemli Dönüm Noktası*”¹¹² “*Ulus*”ta Falih Rifki Atay, “*Barış Kurucusu Amerika*”¹¹³ “*Cumhuriyet*”te “*Adios Avrupa*”¹¹⁴, “*Kuvvet*”te Fuad Köprülü, “*İnsanlık Tarihinde Yeni Bir Devir Başlıyor*”¹¹⁵ gibi başlıklarla Truman Doktrini’ni destekleyen görüşlerini yazılarında ifade etmişlerdir.

ABD basını, Türkiye ile olan yakınlaşmaya ve yapılan yardımlara destek vermiştir. Gazetelerin, ABD’nin dış politika anlayışını onaylar nitelikteki başlıkları ve verilen sözleri gerçekleştirilmeye kararlı olduğu yönündeki yorumları¹¹⁶ buna örnek oluşturmuştur. Walter Lippman tarafından Türkiye’ye yönelik Doğu’nun anahtarı değerlendirilmesi¹¹⁷ ve ABD’li yorumcu Edward Puroow’un, Türkiye’nin ABD açısından Çin’den daha kıymetli bir konuma geldiği yorumu¹¹⁸ da, bu bağlamda değerlendirilmektedir.

Türkiye ve ABD basınında, Truman Doktrini’ni öven yazılar çıkarırken, Moskova’nın “*Pravda*” ve “*İzvestia*” gibi büyük gazetelerinde yer alan ve Başkan Truman’ın bildirisini ve ABD yardımını eleştiren yazıların da yer ayrıldığı görülmüştür.¹¹⁹ SSCB gazeteleri, ABD’nin Türkiye’ye yardım etmekle, bu ülkeyi kendi kontrolüne almak istediğini ve böylece Türkiye’nin iç ve dış politikasında bağımsız hareket edemeyeceğini ve ABD emperyalizmine bağlı kalacağını vurgulamışlardır.¹²⁰ Bunun üzerine Necmettin Sadak, Moskova gazetelerinde çıkan iddialara cevap vermiş ve ABD’nin Türkiye’yi kontrol etmek istemediği gibi, başka devletlerin (SSCB’yi kastederek) kontrol ve el koyma politikasına engel olacak tedbirleri aldığını ifade etmiştir.¹²¹

Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye’nin yardımdan yararlanması ile ilgili şartlara döneminin dışında şu eleştiriler de yapılmıştır:

Türkkaya Ataöv’e göre, Truman Doktrini, İngiltere’nin Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’de “*Emperyalizmin bekliliğini*” artık yapamayacak bir duruma gelmesiyle, atom tekelini o dönem için elinde bulunduran ve İkinci Dünya Savaşı’ndan en büyük kapitalist ülke olarak çıkan ABD’nin bu rolü üstlenmesiyle ortaya çıkan yeni durumdur.¹²² 12 Temmuz 1947 yardım anlaşmasının, SSCB notaları olsa da olmasa da ulusal bir Kurtuluş Savaşı vermiş Türkiye’ye yakışmayan ve bağımsızlığımızı zedeleyici maddeleri olan bir anlaşma olduğunu ifade etmiştir.¹²³ Niyazi Berkes, Truman Doktrini’ni, “*Amerikan ekonomisinin var olması için yürüttüğü bir mücadele, Amerikan ekonomik sisteminin dünyaya zorla kabul ettirilmesidir. “12 Mart 1947” Amerikan tarihinde bir dönüm noktası*”¹²⁴ olarak açıklamaktadır. M. Emin Değer de aynı düşüncelerle, Truman Doktrini’ni ABD’nin “*Dünyaya yayılma projesi, yeni dünya düzeninin ilk planı*”¹²⁵ olduğunu savunmuştur. Değer’in, 1977 yılında ABD’nin silah ambargosu döneminde yazmış olduğu yazıda; “*12 Temmuz 1947 tarihi, bağımsız Türkiye’nin önüne çıkmış bir engeli, çoğumuzun yıllar sonra farkına vardığı bir engeli simgelediğini*” belirtmiştir.¹²⁶

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Truman Doktrini’nin önemli sonuçları olmuştur. Bu doktrin ile ABD, SSCB’nin yayılmacı politikasına karşı Batı-ABD bloğunu meydana getirmiştir.¹²⁷ Truman Doktrini, SSCB-ABD arasındaki mücadelenin başladığını resmen ilan etmiştir.¹²⁸ Öncelikle NATO ve Marshall Planı olmak üzere uluslararası anlaşmaların tamamının kılavuzu olmuştur.¹²⁹

Diğer taraftan Truman Doktrini, Türkiye’nin dış politikasında büyük değişimlere neden olmuştur. Türkiye, dış politika anlayışını Batı’ya bağlılık olarak belirlemiştir. Bu amaçla Batı’nın meydana getirdiği siyasal, askerî ve ekonomik kuruluşların tamamına dâhil olmayı hedeflemiştir. Ana hedefi, SSCB tehdidinden kurtulmak olan Türkiye, Orta Doğu’ya yönelik politikasını değiştiren SSCB’nin karşısında menfaati örtüşmeyen İngiltere’nin de tesiriyle Batı’ya destek veren bir dış politika anlayışını hayata geçirmiştir. Truman Doktrini, Türkiye açısından çok önemli bir ABD desteği olmuştur. ABD’den sağlanan yardımlar TSK’nın envanterinde bulunan askerî teçhizatın modernize edilmesine katkıda bulunmuştur. Fakat, Türkiye’ye teslim edilen malzemelerin onarımı ile

109 Abidin Daver, “*Amerika, Türkiye ile Tedafî Bir İttifak Yapmalı*”, Cumhuriyet, 23 Haziran 1947, s. 1, 3.

110 Abidin Daver, “*Amerikanın Bize Verdiği Harp Gemileri*”, Cumhuriyet, 12 Ocak 1948, s. 1, 3.

111 Tanin, 10 Mart 1947, s. 1.

112 Akşam, 14 Mart 1947, s. 1.

113 Ulus, 15 Mart 1947, s. 1.

114 Cumhuriyet, 25 Eylül 1947, s. 1.

115 Kuvvet, 2 Nisan 1947, s. 1.

116 “*Amerikanın Millî Dış Politikası*”, Cumhuriyet, 1 Ağustos 1947, s. 1.

117 Cumhuriyet, 14 Mart 1947, s. 1, 3.

118 Akşam, 12 Aralık 1948, s. 1.

119 Cumhuriyet, 21 Mart 1947, s. 3.; “*Amerikan Yardımı İçin Rusyanın Noktai Nazarı*”, Cumhuriyet, 8 Nisan 1947, s. 1, 3.; Cumhuriyet, 20 Eylül 1947, s. 3.

120 “*Rus Basını Truman’a Karşı Hücum Geçti*”, Cumhuriyet, 15 Mart 1947, s. 1.; Nuri Karakaş, *Türk-Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2013, s. 289.

121 Necmettin Sadak, “*Amerikan Yardımı Dolayısı ile İki Yanlış Tefsir*”, Akşam, 16 Mart 1947, s. 1.

122 Türkkaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye*, Aydınlık Yay., Ankara, 1969, s. 97, 117.

123 Bu maddeler; yapılacak yardım ABD Kongresi’nin bir kararına dayandırılmakta, Türkiye, ABD Kongresi’nin gelecekte anlaşma ile ilgili yapacağı değişiklikleri kabul etmekte, Türkiye, ABD yardım heyeti temsilcilerine yardımın kullanılışı hakkında her türlü rapor ve bilgiyi verme yükümlülüğü altına girmekte, ABD basın ve radyo temsilcilerine de bu yardımın kullanılmasını rahatça izlemeleri için ortam yaratacak, bu yardımla ilgili kendi kamuoyuna geniş bilgi aktaracak yani ABD propagandası yapma görevini yine Türkiye kendisi üstlenecektir. Ayrıca yardım “*Verilen amaçlar dışında kullanılmayacaktır*”. (T. Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye*, s. 197.)

124 Niyazi Berkes, *Unutulmuş Yıllar*, İletişim Yay., İstanbul, 1997, s. 381-382.

125 M.Emin Değer, *Oltadaki Balık Türkiye*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1998, s. 24.

126 M.Emin Değer, “*Truman Doktrini’nin 30.Yılı*”, Cumhuriyet, 12 Temmuz 1977, s. 1.; Benzer ifadelerle, “*Amerikan askerî yardımlarını Truman Doktrini çerçevesinde başlatan 12 Temmuz 1947 Anlaşması, Türkiye’de çeşitli çevrelerce ülkenin, “Medeniyet dünyasının ileri bir karakolu haline getirilmesine”* neden olmuştur. (Haluk Gerger, *O Yıllar*, Dost Kitabevi, Ankara, 1987, s. 152.)

127 Y. Sarınoy, *Türkiye’nin Batı İttifakına Yönelişi*..., s. 66.

128 Ç. Erhan, “*ABD ve NATO’ya İlişkiler*”, s. 535.

129 Metin Aydoğan, *Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye*, C. 2., Otopsi Yay., İstanbul, 1999, s. 490.

yedek parça gereksinimlerinin sadece ABD'den temin edilebilmesi yardımların gerçek değerinden fazlaya mal olmasına sebebiyet vermiştir.¹³⁰ Truman Doktrini ile başlayan ve ilerleyen süreçte artarak süren ABD yardımları Türkiye ekonomisinin dışa bağımlı olmasına yol açmıştır.

Marshall Planı ve Askerî Yardımlar

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra gerçek bir barışın yaratılması için, Batı demokrasileri gayretle çalışmaktadırlar. Bütün bunların dışında, ABD'yi yardıma teşvik eden bazı iktisadi çıkarlarının da mevcut olması doğaldır. ABD serbest ticaret rejimine inanmıştır. Üretimini gerçekleştirdiği malların birçoğunu Avrupa devletlerine ihraç etmektedir. Avrupa'nın satın alma gücünün düşmesi, ihracatı kesebilir ve bu durum ABD'de ekonomik krize yol açabilirdi.¹³¹ ABD'nin Avrupa ve diğer ülkelerle ticareti sürmüş, Avrupa'nın tersine geliri savaş boyunca artış göstermiştir. ABD, savaş ortamında zenginleşen yegâne ülke olmuş, 20 milyar dolarlık altın rezervi, 33 milyar dolarlık dünya rezervinin üçte ikisini meydana getirmiştir.¹³²

Dışişleri Bakanı George Marshall,¹³³ 5 Nisan 1947 tarihinde Avrupa'nın ekonomik açıdan kötü durumda olduğunu, siyasi yönden komünizm tehdidinde maruz kaldığını ve ABD'nin Avrupa'ya yardım edeceğine inandığını ifade etmiştir. ABD, Avrupa'nın kalkınmasına yönelik büyük oranda ekonomik yardım yapılması gerektiğini öngörmektedir.¹³⁴

ABD, Avrupa'ya sağlayacağı yardım için farklı bir yöntem aramış ve Dışişleri Bakanı George Marshall, 7 Haziran 1947 tarihinde Harvard Üniversitesi'nde Hükümetin Avrupa'nın atılımı amacıyla öngördüğü planı verdiği nutuk ile açıklamıştır. Bu kapsamda; başlangıçta Avrupa ülkeleri bir araya gelerek ekonomik yönden işbirliği sağlamalı ve noksanlıkları gidermelidirler. Neticesinde, ortaya çıkan açığı kapatmak için ABD yardım vermemeli, bu amaçla öncesinde işbirliği yapılarak program oluşturulmalıdır.¹³⁵

Bu plana, "Marshall Planı" ya da "Marshall Yardımı" denmiştir.¹³⁶ Marshall Planı, soğuk savaşın önemli hazırlayıcı olaylarından birisi olup, Truman Doktrini'nin tamamlayıcısı olarak değerlendirilmiştir.¹³⁷ Marshall Planı, birkaç düşünce üzerine geliştirilmiştir. İlk

olarak Avrupa ülkelerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında düşmüş oldukları enerji sıkıntısını aşmalarına yardımcı olmak, ikincisi ise savaşın alt üst ettiği ekonomik ve sosyal yapıları yeniden düzenlemektir.¹³⁸

Marshall'ın hazırladığı bu plan sonrası Avrupa'da faaliyet hemen başlamıştır. Üç büyükler arasında müzakereler yapılarak, SSCB'nin de 27 Haziran 1947 tarihinde Paris'te yapılacak konferansa davet edilmesi kararlaştırılmıştır. SSCB prensip olarak konferansa katılmayı kabul etmiştir. Fakat konferansın birinci gününde SSCB ortak bir planı kabul etmeyerek toplantıdan ayrılmıştır.¹³⁹ Bundan sonra 12 Temmuz 1947 tarihinde Marshall Planı'nı değerlendirmek üzere toplam on altı Avrupa ülkesi¹⁴⁰ Paris'te bir araya gelmiş, bu birliktelik "On Altılar Konferansı" olarak anılmıştır.¹⁴¹ ABD'nin yardım ulaştırdığı ülkelerin içişlerine karıştığını düşünen SSCB konferansa katılmamıştır. ABD eski Dışişleri Bakanı J.Byrnes bu konuyu şöyle açıklamaktadır: "Benim tahminim şudur ki, Sovyetler Birliği'nde veya Sovyetlerin kontrolü altında tutulan sahalarda Birleşik Amerika temsilcileri tarafından teftiş ve nezaret bulunmayacağı hususunda teminat alınincaya kadar Sovyetler Paris Ekonomik Konferansı ile işbirliği yapmayı reddetmekte devam edeceklerdir."¹⁴²

On Altılar Konferansı, katılan ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir Avrupa İş Birliği Komitesi kurulmasına karar vermiş ve bu komiteyi, 1 Eylül 1947 tarihine kadar ABD Hükümeti'ne verilmek üzere dört yıllık bir kalkınma planı hazırlamakla görevlendirmiştir. Komite, bu planı hazırlayarak 22 Eylül 1947 tarihinde "Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı" olarak ABD Dışişleri Bakanlığı'na sunmuştur.¹⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı tarafından Marshall Planı kapsamında Avrupa İş Birliği Komitesi'nin hazırladığı rapora ilişkin bilgi notu hazırlanmıştır.¹⁴⁴ Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından, Dışbakanları Konferansı ve Marshall Planı'na karşı ABD'de baş gösteren muhalefet cereyanı hakkında yazı gönderilmiştir.¹⁴⁵ Kalkınma programı üzerine ABD, 3 Nisan 1948 tarihinde Dış Yardım Kanunu'nu çıkarmıştır.¹⁴⁶ ABD, bu Kanun'a dayanarak ilk yıl için on altılara, 6 milyar dolarlık bir ekonomik yardım yapmıştır. Bu yardımlar daha sonraki yıllarda da devam edecektir. Türkiye de bu Kanun'dan faydalanabilmek amacıyla, 4 Temmuz 1948 tarihinde anlaşmayı Ankara'da imzalamış ve yardım gelmeye başla-

130 Ç. Erhan, "ABD ve NATO'ya İlişkiler", s. 535-536.

131 Orhan Oğuz, Marshall Planı (Konferans), Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1966, s. 4.

132 Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, (Çev.: Birtane Karanakaç), 3. B., Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1991, s. 419.

133 George Catlett Marshall (1880-1959): İkinci Dünya Savaşı esnasında ABD Genelkurmay Başkanı (1939-1945), ardından Dışişleri (1947-1949) ve Savunma Bakanı (1950-1951) unvanı ile ABD Hükümeti'nde görev almıştır. Marshall Planı olarak tanınan Avrupa Kalkınma Programı'nı başlatmıştır.

134 Hasret Çomak, "İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri ABD'nin Türkiye'ye Yardım Politikası (Truman Doktrini ve Marshall Planı)", Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri, (20-22 Ekim 1997), Gnkur. Yay., Ankara, 1998, s. 472.; M. Gönülbul ve H. Ülman, "Truman Doktrini ve...", s. 220.

135 Vatan, 6 Haziran 1947, s. 1.; Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, C. I-II, (1915-1995), Ankara, 2004, s. 443-444.; Tolga Tören, Yeniden Yapılan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı ve Türkiye Uygulaması, Sosyal Araştırmalar Vakfı., İstanbul, 2007, s. 48.

136 Çetin Yetkin, Karşı Devrim 1945-1950, Otopsi Yay., İstanbul, 2003, s. 366.

137 T. Ataöv, Amerika, NATO ve Türkiye, s. 122.

138 Metin Yılmaz, "Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri", Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2000, s. 92-93.; C. Akalin, Soğuk Savaş ABD ve ..., s. 124.

139 Çağrı Erhan, "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, LI/1, 1996, s. 282.; Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 540.

140 Bu Devletler; İngiltere, Fransa, İtalya, İrlanda, Portekiz, Türkiye, Avusturya, Belçika, İzlanda, Danimarka, Norveç, Hollanda, Lüksemburg, İsveç, Yunanistan ve İsviçre'dir.

141 Ayın Tarihi, No: 170, Ocak 1948, s. 91.; Oğuz, a.g.e., s. 5.

142 James Byrnes, Açık Konuşmalar, (Çev.: Semih Yazıcıoğlu), 1. B., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1948, s. 356.

143 Ayın Tarihi, No: 166, Eylül 1947, s. 122-127.; F. Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, C. I-II, (1915-1995), s. 444.

144 Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı tarafından Marshall Planı hakkında not hazırlanmıştır. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS Sıra No 02000740, Ek No 1, Belge No 445485, (09.01.1948)).

145 Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün, Dışbakanları Konferansı ve Marshall Planı'na karşı ABD'de baş gösteren yeni bir muhalefet cereyanı hakkında gönderdiği yazı. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS Sıra No 02003460, Ek No 1, Belge No 535340, (02.01.1948)).

146 Aşegül Sever, Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu (1945-1958), Boyut Yay., İstanbul, 1997, s. 54-55.; Vehbi Bengil, "Amerikan Yardımı", Siyasi İlimler Mecmuası, XXIV/287, Şubat 1955, s. 400.

miştir.¹⁴⁷ Türkiye'ye yapılacak ABD yardımından bahseden makaleyi ihtiva eden, Walter Lipmann'ın "New York Herald Tribune"de yayınlanan yazısı hakkında sureti takdim edilmiştir.¹⁴⁸ 4 Temmuz 1948 tarihli anlaşma, TBMM'de 8 Temmuz 1948 tarihinde 5253 sayılı Kanun ile onaylanmış ve 13 Temmuz'da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁹ Başlangıçta Türkiye'ye 50 milyon dolar tutarında yardım yapılmıştır.¹⁵⁰

Dış Yardım Kanunu'nun çıkması üzerine on altı Avrupa ülkesi, 16 Nisan 1948 tarihinde Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nı (OEEC)¹⁵¹ kurmuştur.¹⁵² Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı, 22 Eylül 1948 tarihinde Paris'te toplanmıştır. Ortak ihtiyaçların muhasebesini yapan konferans, 1948-1952 yılları arası için bir kalkınma planını kabul etmiştir.¹⁵³

Marshall Planı'nın başlangıcında, Türkiye'ye iki şekilde yardım temin edilmiştir. Bunlardan birincisi doğrudan yardım olup, ABD Hükûmeti'nce Türkiye'ye dolarla yapılmaktadır ve ABD'den yapılacak mal ve hizmet satın alınması için kullanılmaktadır. İkinci yardım şekli ise tiraj hakkı sureti ile muhtelif Avrupa memleketlerinde Türkiye'ye temin edilen satın alma imkânlarıdır.¹⁵⁴ Marshall Planı kapsamında, Türkiye yapılan yardımların türlerini ve miktarlarını açıklayan bilgi notları hazırlanmıştır.¹⁵⁵

Savaşın ardından yapılacak dış yardımlara yönelik yabancı uzmanlar tarafından raporlar hazırlanarak Türkiye'deki muhataplarına sunulmuş ve uygulanması istenmiştir. Dünya Bankası ve IMF'ye göre, bu raporlar yoluyla Türkiye ve Avrupa Ekonomisi kalkınacaktır. Bahse konu raporlar, Hilts ve Thornburg raporlarıdır.

1 Aralık 1947 tarihinde ABD Federal Karayolları Örgütü Genel Müdür Yardımcısı Harold Hilts ile yanında bulunan heyet, karayolu ulaşımının iyileştirilmesi ve yapılan yatırımların incelenmesi amacıyla Türkiye'ye gelmiştir.¹⁵⁶ Hilts ve heyeti, çalışmalarının ardından "Hilts Raporu" olarak adlandırılan "Türkiye'nin Yol Durumu" konulu raporu 26 Şubat 1948 tarihinde Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek'e sunmuştur. Hilts, Türkiye'deki karayolu ağının yeterli olmadığını, karayolu inşasına öncelik verilmesini, Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı "Karayolları Genel Müdürlüğü"nü kurulmasını, 35 bin km'lik yeni yol yapılmasını, hibe edilen makinelerle yapılacak yollarda ABD'li müteahhitlerin kullanılmasının gerektiğini ifade etmiştir. Bahse konu rapora istinaden Marshall Yardımı kapsamında, 1948-1950

yılları arasında karayolu inşasında kullanılması için Türkiye'ye 1.700.000 dolar tahsis edilmiştir.¹⁵⁷

Söz konusu rapor, dokuz yıllık program hâline getirilmiş ve 08 Ağustos 1948 tarihinde Bakanlar Kurulu onayı ile yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁸ 16 Şubat 1950 tarihinde ise Karayolları Genel Müdürlüğü faaliyete geçmiş, 1950 yılında asfalt yol 1.425 km iken, 1970 yılında 18.988 km uzunluğa ulaşmıştır.¹⁵⁹

ABD'li iktisatçı Max Weston Thornburg, Türkiye'nin iktisadi, zirai ve endüstriyel durumunu incelemek amacıyla bir heyet ile birlikte Türkiye'ye gelmiş ve çalışmaların tamamlanmasını takiben 1950 yılında "Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Eleştirisi" konulu raporu hazırlamıştır.¹⁶⁰

Thornburg Raporu, Türkiye'nin insan ve doğal kaynakları yönüyle çok çeşitli imkânlarla sahip olmasına rağmen gelişme gösteremediğini, ilerleme sağlanabilmesi için öncelikle enerji, tarım, bayındırlık, eğitim ve sağlık konularının ele alınmasının bir zorunluluk olduğunu açıklamış,¹⁶¹ Türkiye sanayisine ilişkin olarak hızlı ve planlı sanayileşme anlayışının terk edilmesinden, ağır sanayi tesislerinin yapılmasının zaman kaybına ve israfa yol açacağından sanayileşmenin devlet eliyle yapılmaması ve basit tarım aletleri üretiminden başlanarak yavaş yavaş gelişmesi gerektiğinden, karayolu ulaşımına öncelik verilmesinden, yabancı sermayenin serbestçe ülkeye girmesinden ve ABD'den yardım alınmasından bahsetmiştir.¹⁶²

Thornburg Raporu, Demokrat Parti iktidarı tarafından kısmen uygulanmıştır. Marshall Yardımları'ndan faydalanabilmek amacıyla tarımsal üretime ağırlık verileceğinden bahsedilse de, çimento, kâğıt, şeker ve lokomotif fabrikalarının açılması, Türkiye demir-çelik işletmelerinin büyütülmesi gibi önemli atılımlar gerçekleştirilmiş, tersaneler onarılmış, altyapı çalışmaları hızlandırılmıştır. Fakat, bahse konu adımlar sonucunda dış yardımlar azaltılmış, projelerin bir kısmı bitirilememiş ve ekonomik sıkıntı yaşanmıştır.¹⁶³

ABD Kongresi, 3 Nisan 1948-30 Haziran 1952 tarihleri arasında Türkiye'ye 221 milyon dolar kaynak tahsisini öngörmüştür. 3,2 milyar dolar ile, en büyük kaynağın tahsisi İngiltere'ye planlanmıştır. Tahsis edilen kaynağın büyüklüğü açısından, Türkiye on altı ülke

147 F. Armaoğlu, Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri, s. 168.; H. Ülman, Türk-Amerikan Diplomatik..., s. 119-121.

148 Türkiye'ye yapılacak ABD yardımından bahseden makaleyi ihtiva eden, Walter Lipmann'ın "New York Herald Tribune"de yayınlanan yazısı hakkında. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi (BCA), 30.1.0.0/101.625.12, (15.01.1948)).

149 T.C. Resmi Gazete, S. 6956, 13 Temmuz 1948.; Düstur, 3. Tertip, C. 29, No: 5253, 8 Temmuz 1948, s. 1278-1291.; TBMM Tutanak Dergisi, C. 10, 8. Dönem, Toplantı: 2, 37. Birleşim, 2 Şubat 1948, s. 2-5.; "Türkiye-Amerika İşbirliği Anlaşması Tasdik Edildi", Son Posta, 9 Temmuz 1948, s. 1, 7.; "Türkiye-Amerika İşbirliği Anlaşması Mecliste Tasdik Edildi", Cumhuriyet, 9 Temmuz 1948, s. 1, 3.

150 "Truman Yardım Kanununu Dün İmza Etti", Cumhuriyet, 4 Nisan 1948, s. 1, 3.

151 Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü (OEEC): Marshall Planı'nın işlemlerini sağlamak için kurulan bu örgütün ismi 30 Eylül 1961 tarihinde Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne (OECD) dönüştürülmüştür. Sonradan davet edilen Federal Almanya, 31 Ekim 1949 tarihinden itibaren OEEC'ye temsilci göndermiştir.

152 F. Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, C. I-II, (1915-1995), s. 444.; Andre Ribard, İnsanlığın Tarihi, Say Yay., İstanbul, 1983, s. 616.; C. Akalın, Soğuk Savaş ABD ve ..., s. 127-128.

153 "1948-1952 yılları arasında Marshall Planı çerçevesinde yapılan yardımlar 13 milyar dolara ulaşacak ve ABD yardımının dağılımı şöyle olacaktır: İngiltere % 24,4, Fransa % 20,3, İtalya % 11, Federal Almanya % 10,1, Hollanda % 8,3, öteki ülkeler % 25,9". (C. Akalın, Soğuk Savaş ABD ve ..., s. 127.)

154 George S. Harris, Troubled Alliance, Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-1971, Washington D. C., 1972, s. 32-33.

155 Marshall Yardımı ve dağıtımı hakkında hazırlanan bilgi notları. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS Sıra No 03000947, Ek No 1, Belge No 18558.; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS Sıra No 03000947, Ek No 2, Belge No 18559, (1952)).

156 Bırol Çetin ve Diğerleri, "Türkiye'de Karayollarının Gelişimine Tarihsel Bir Bakış", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 10, Çankırı, 2011, s. 133.

157 Sami Güven, 1950'li Yıllarda Türkiye Ekonomisi Üzerinde Amerikan Kalkınma Reçeteleri, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1991, s. 9-24.

158 Nazım Berksan, Yol Davamız Nerede?, Akın Matbaası, Ankara, 1951, s. 3.

159 Bayındırlık Bakanlığı, 1981 Türkiye Karayolları İstatistik Yıllığı, Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara, 1981, s. 13.

160 S. Güven, 1950'li Yıllarda Türkiye..., s. 25-26.; Mekki Said Esen, "Amerikalıların Yurdumuzdaki Tetkikleri", Cumhuriyet, 23 Nisan 1947, s. 3.

161 Bülent Büktaş, "Türkiye'nin Sınai Kalkınması" Cumhuriyet, 5 Eylül 1951, s. 2.

162 Murat Yıldız, "1945-1960 Dönemi Hazırlanan Yabancı Raporların Türk Sanayi Politikalarına Etkileri", Turkish Studies, Volume 12/31, 2017, s. 312-313.

163 Murat Yıldız, "1945-1960 Dönemi Hazırlanan...", s. 313.

içinde on birinci sıradadır.¹⁶⁴ ABD, Türkiye'nin ekonomik durumunun Avrupa'dan daha iyi olduğunu düşünmektedir.¹⁶⁵ Türkiye'nin tarım ve maden yönüyle Avrupa'nın kalkınmasına katkıda bulunabileceği, döviz ve altın stoklarının ise hayli iyi seviyede olduğu ifade edilmiştir. Marshall Planı'nın, temelde var olan bir ekonomiyi büyütmeğe ziyade savaşın derinden sarstığı Avrupa'nın ayağa kaldırılması amacıyla hazırlandığı vurgusu yapılmıştır.¹⁶⁶

Marshall Yardımları doğrultusunda Türkiye'ye, 1948-1952 yılları arası dönemde 352 milyon dolarlık yardım sağlanmış olup, ABD'den mal satın alınması amacıyla verilen doğrudan yardım 175 milyon dolar, OEEC ülkelerinden alınması amacıyla verilen dolaylı yardım 177 milyon dolardır. Türkiye'ye sağlanan yardım Marshall Yardımları'nın sadece binde 36'sından ibarettir.¹⁶⁷

Yardımların %60'lık kısmı tarımda kullanılmıştır. Türkiye, bu dönemde dünyanın önemli buğday üreticilerinden biri hâline gelmiştir. Bu bağlamda, Marshall Planı Türkiye Özel Misyonu Başkanı Russell H. Dorr; "Türkiye'nin iktisadi program neticesinde çoğalan buğday mahsulü hür dünyanın ordularını ve savunma fabrikalarını, işçilerini beslemeye yardım edecektir. Hür dünyanın kuvvetlenmesi ise Türkiye'de istihsalın artmasıyla, Türkiye'nin dostlarına yapacağı gıda, kömür ve malzeme ihracatıyla elde edilebilir" demiştir.¹⁶⁸ Marshall Yardımı doğrultusunda Türkiye'ye tetkik gezisi yapan heyetin başkanı Russell H. Dorr tarafından Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a on üç sahifelik not sunulmuştur.¹⁶⁹ Kongre delegeleri namına Cihanbeyli CHP Kongre Başkanı Sami Celepli, bol miktarda verilen tohumluk ve Marshall Yardımı'ndan dolayı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderdiği tazim telgrafına ilişkin cevabi teşekkür yazısı göndermiştir.¹⁷⁰ ABD yardımından Bayındırlık işlerine ayrılan miktarca alınacak makine ve malzemenin yerinde seçim için ABD'ye gönderilecek iki yetkiliye gündelik verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁷¹ ABD'nin, yardımları Türkiye'nin karayolları inşasında da kullanmasını istemesi üzerine demiryollarının önemi azalmıştır. Sağlanan yardımların bir kısmı, yedek parça bağımlılığı, bakım-onarım gibi gerekçelerle geri gönderilmiştir. Truman Doktrini'nin ardından Marshall Yardımları da, dışa bağımlı hâle gelinmesine yol açmıştır.¹⁷²

28 Şubat 1951 tarih ve 5750 sayılı, Avrupa Ekonomik İş Birliği Sözleşmesi ve Marshall Yardım Planı çerçevesi dâhilinde temin edilen yardımlar karşılığı Türk liralardan bütçeye taalluku gerekenlerin bütçe hesaplarına intikal şekli hakkındaki Kanun Cumhurbaşkanlığı tarafından imzalanarak, yayınlanmak üzere gönderilmiştir.¹⁷³ "Ulus"un ABD Ajansına dayanarak Türkiye'nin Marshall Yardımı'nda samimi olmadığını belirten haberi üzerine Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü'nce yazı yayınlanmıştır.¹⁷⁴ ABD yardımıyla ilgili aleyhte propaganda yapan "Life Dergisi"ne cevabi mektuplar yazılmıştır.¹⁷⁵ İstanbul'da faaliyet gösteren Hollenbach Firması'nın Marshall Planı'ndan sağlanan kredilerle ilgili dilekçesine Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'ndan cevabi yazı sunulmuştur.¹⁷⁶

Türkiye'nin dış politikası ve yabancı ülkelerle diplomatik ilişkileri, ABD yardımına dair hususlar icra edilen toplantıda görüşülmüştür.¹⁷⁷ "New-York Journal American" ve "N.Y. Herald Tribune"de yayınlanan ABD yardımının semeresi görülüyor başlıklı makalenin tercümesi takdim edilmiştir.¹⁷⁸

Savaş takiben, Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile Türkiye'ye ulaşan askerî ve iktisadi yardımlar, ABD ile gerçekleştirilen ikili anlaşmalar yoluyla sağlanan fonlar, NATO'nun sağladığı yardımlar ve dış borçlarla sürmüştür.¹⁷⁹

Plana ulusal basında da yer verilmiş olup, Marshall Yardımı ve Atlantik Paketi ile ilgili gazete kupürleri derlenmiştir.¹⁸⁰ Plan, batı dünyasının içinde yer almada önemli bir aşama olarak değerlendirilmiştir: Ahmet Şükrü Esmer'e göre; "Marshall Planı'na dâhil bulunmamak Türkiye'yi siyaseten yalnızlık içine atacığı gibi iktisaden de büyük zorluklara uğratabilirdi... Marshall Planı daha geniş ve daha şümüllü birtakım kombinezonlar için belki de bir ilk adımdır. Böyle demokrat ve ilerici devletler grubuna girmiş bulunmak memleketimiz için hayırlı olacaktır".¹⁸¹

Sonuç olarak; Plan soğuk savaşın önemli hazırlayıcı olaylarından biridir. Soğuk savaşın doğmasını büyük ölçüde etkilediği gibi, Batı ve Doğu Avrupa ülkelerinde Hükümet değişimlerine de sebep olmuştur.¹⁸² Truman Doktrini'nin ardından gelen Marshall Planı da Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nı takiben başladığı bir taraftan Ba-

164 Jeremy Isaacs and Taylor Downing, Cold War, An Illustrated History, 1945-1991, Little Brown and Company, USA, 1998, s. 60.

165 Yusuf Çınar, "Modernleşme ve Bağımlılık Teorisine Ekseninde Marshall Yardımı ve Türkiye", Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, XVII/2, Manisa, 2018, s. 336.

166 Mehmet Gönülbol ve Haluk Ülman, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1969, s. 236.

167 Ç. Erhan, "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla...", s. 542.

168 O. Sander, Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964), s. 49.

169 Marshall Yardım Planı doğrultusunda Türkiye'ye tetkik gezisi yapan heyetin başkanı Russell H. Dorr tarafından Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a sunulan on üç sahifelik not. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS Sıra No 03002212, Ek No 1, Belge No 265118, (23.09.1950)).

170 Kongre delegeleri namına Cihanbeyli CHP Kongre Başkanı Sami Celepli'nin, bol miktarda verilen tohumluk ve Marshall Yardımı'ndan dolayı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderdiği tazim telgrafına ilişkin cevabi teşekkür yazısı. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS Sıra No 02000794, Ek No 187, Belge No 755307, (31.11.1949)).

171 ABD yardımından Bayındırlık işlerine ayrılan miktarca alınacak makine ve malzemenin yerinde seçim için Amerika'ya gönderilecek iki yetkiliye gündelik verilmesi. (BCA, 30.18.1.2/114.48.20, (24.07.1947)).

172 Oran, Türk Dış Politikası (1919-1980), s. 542.

173 28 Şubat 1951 tarih ve 5750 sayılı, Avrupa Ekonomik İş Birliği Sözleşmesi ve Marshall Yardım Planı çerçevesi dâhilinde temin edilen yardımlar karşılığı Türk liralardan bütçeye taalluku gerekenlerin bütçe hesaplarına intikal şekli hakkında kanunun Cumhurbaşkanlığı tarafından imzalanarak, yayınlanmak üzere gönderildiği hk. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS Sıra No 03000428, Ek No 1, Belge No 25115, (28.02.1951)).

174 "Ulus"un ABD Ajansına dayanarak Türkiye'nin Marshall yardımında samimi olmadığını belirten haberi üzerine Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü'nce yazılan yazı. (BCA, 30.10.0.0/85.564.7, (20.09.1948)).

175 ABD yardımına ilgili aleyhte propaganda yapan Life Dergisi'ne yazılan cevabi mektuplar. (BCA, 30.1.0.0/102.631.6, (03.03.1951)).

176 İstanbul'da Hollenbach Firması'nın Marshall Planı'ndan sağlanan kredilerden, oto kamyon yedek parçaları ithali için ticarethanesine bir hisse ayrılmadığına dair Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'ndan gelen yazı. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS Sıra No 03000341, Ek No 264, Belge No 2122, (31.05.1951)).

177 Türkiye'nin dış politikası ve yabancı ülkelerle diplomatik ilişkileri, ABD yardımına dair belge. (BCA, 30.1.0.0/60.373.8, (14.10.1951)).

178 "New-York Journal American" ve "N.Y. Herald Tribune"de yayınlanan ABD yardımının semeresi görülüyor başlıklı makalenin tercümesi. (BCA, 30.1.0.0/103.646.1, (14.07.1953)).

179 Said Arif Terzioğlu, Türk Ordusu, Başnur Matbaası, İstanbul, 1965, s. 87.

180 Marshall Yardımı ve Atlantik Paketi ile ilgili gazete kupürleri. (BCA, 490.1.0.0/204.811.3, (07.01.1951)).

181 Ahmet Şükrü Esmer, "Türkiye ve Marshall Planı", Ulus, 19 Nisan 1948, s. 1.

182 T. Ataöv, Amerika, NATO ve Türkiye, s. 122.

tılılaşma diğer taraftan şimdi onun lideri durumuna gelmiş olan ABD ile olan ilişkileri geliştirme çabaları ciddi bir adım sayılmıştır. “*Life Mecmuası*”nda Nerin E. Gün imzalı ABD yardımının Türkiye’deki sonuçları konulu makalenin tercümesi sunulmuştur.¹⁸³ Bundan sonra Batı’nın, demokratik bir yapı şeklinde telaffuz edilmesine sıkça rastlanacak ve Türkiye’nin NATO’ya dâhil olabilmek amacıyla ileri sürdüğü başlıca tezlerinden biri durumuna gelecektir.¹⁸⁴

Askerî yardımlar ve envantere giren silahlar ordunun mesleki yönden eğitiminde ve kültür seviyesinde açık tesirler oluşturmuştur. Nizam-ı Cedit ordusu ile başlayan devrede, bazen Batı’daki askerî yenilikler ve askerî doktrinler Silahlı Kuvvetler’e kazandırılmıştır. Bu değişim, sadece silah ve malzeme tedarikine bağlı kalmamış, personelin düşünce yapısında da etkisini göstermiş, kültürel değişimler yaratmıştır. Birinci Dünya Savaşı ve ardından gelen Alman askerî yardımlarının bıraktığı etki ordunun yanısıra, İttihat ve Terakki iktidarında ve yürütmüş oldukları siyaset anlayışında da sonuçları olmuştur. ABD askerî yardımlarının da benzer sonuçları 1950’li yılların başından itibaren görülmüştür.¹⁸⁵

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada yeni denge oluşmuş ve dünya ülkeleri; Doğu Bloğu/Komünist Blok, Batı Bloğu/Kapitalist Blok/ Demokrasi Bloğu ve 1955’lerden itibaren de Bağlantısızlar şeklinde kutuplaşmıştır. Doğu Bloğu SSCB liderliğinde, Batı Bloğu ise ABD liderliğinde ideolojik, ekonomik, askerî siyasi vb. her bakımdan şekillenmiştir. Bu süreçte Türkiye, kendisini SSCB bloğuna karşı Batı-ABD bloğunda tanımlamış, bu blokta yerini alarak askerî, ekonomik, mali ve siyasi yardımlardan faydalanmış, sonucu olarak Türkiye-ABD ilişkileri gelişmiştir.

İkinci Dünya Savaşı, Türk ordusunun silah, araç, gereç ve teçhizatının modern olmaktan uzak olduğunu, personelinin ise modern bir harp için gerekli eğitimden yoksun olduğunu ortaya çıkarmıştır. İleri ülkelerin orduları makine ve teknoloji yoğun bir yapılanma içerisinde iken TSK emek yoğun bir yapıyı yani piyade odaklı yapıyı hala muhafaza etmektedir. Geçmişte modernleşme çabaları olmasına rağmen yetersiz kalınmıştır. Bu koşullar altında TSK’nın hem silah araç, gereç ve teçhizatının, hem de personel ve düşüncesinin hızla yenilenmesi ve modernleştirilmesi gerekmektedir.

Türk ordusu, yeniden yapılanmasını savaş sırasındaki eksik taraflarını da kapatacak şekilde planlamıştır. Yeni harp silah, araç ve gereçlerinin tedarik edilmesine çalışılmış, ABD ve İngiltere gibi ülkelere gelen alanında uzman personel birlik ve kurumlarda görev yapmışlardır. Ayrıca, eğitim sisteminde de ciddi ilerlemeler sağlanmıştır. Örneğin, Kara Kuvvetleri’nde, uçaksavar, radar, tıp, ulaştırma, mühendislik, askerî yönetim konularında, Deniz Kuvvetleri’nde deniz üstü ve denizaltı muharebeleri konusunda, Hava Kuvvetleri’nde radar sistemleri, pilot eğitimi ve meteoroloji konularında özel eğitim sunan okullar faaliyete geçmiştir. Subay ve astsubaylar eğitim almak amacıyla yabancı ülkelere yollanmıştır. Kuvvet Komutanlıkları, Ordu Müfettişlikleri’nin yerine Ordu Komutanlıkları kurulmuş ve ordunun personel sayısı 700.000’den 400.000’e düşürülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı’nın sonu itibarıyla Alman doktrinini kullanan Türk ordusu, “Truman Doktrini” ile sağlanan askerî yardımlar sonucunda ABD stratejisi ve doktrinine geçiş yapmıştır. 1950’li yıl-

larda artan askerî ve ekonomik yardımlar neticesinde, Türkiye’nin savunması ilk defa bir başka ülkenin stratejisi doğrultusunda inşa edilmiştir.

ABD, önce Yunanistan ve Türkiye’ye askerî yardım yaparak Truman Yardımı’nı, ardından Avrupa’nın ekonomik kalkınması için Marshall Planı’nı devreye sokmuş, bu politika doğrultusunda NATO ile batı ittifakını oluşturmuştur. Türkiye, Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında aldığı ABD yardımları ile Türk Silahlı Kuvvetleri başta olmak üzere tüm kurumlarını batı normlarına göre düzenlemiştir. Ülke bütünlüğünü tehdit eden SSCB ile problemlerini ilerleyen süreçte aşmıştır. Gücünü artırmış, ordusunu modernize etmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review: Externally peer-review.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Açıklan, C. (1947). Turkey’s international relations. *International Affairs*, 23(4), 477-491.
- Akalın, C. (2003). *Soğuk savaş ABD ve Türkiye-1 olaylar-belgeler (1945-1952)*. Kaynak Yayınları.
- Akşam. (1948, 12 Aralık).
- Akşam. (1947, 14 Mart).
- Akşam. (1947, 16 Mart).
- Akşam. (1948, 31 Ekim). 17 memlekette Amerikan askerî heyeti var.
- Akşam. (1948, 28 Temmuz).
- Akşam. (1946, 5 Nisan).
- Akşam. (1948, 6 Aralık).
- Akşam. (1948, 17 Ağustos). Amerika hava bakanı İstanbul’da.
- Akşam. (1948, 7 Aralık). Başkan Truman’ın kongreye raporu.
- Akşam. (1949, 18 Mart). Truman’ın Türkiye’ye dair kongreye raporu.
- Akşam. (1948, 16 Ağustos). Türkiye ve Yunanistan’a yardım.
- Akşam. (1949, 21 Mart). Türkiye’ye malzeme sevkiyatı arttırılacak.
- Armaoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan münasebetleri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Armaoğlu, F. (2000). *Atatürk dönemi Türk-Amerikan ilişkileri, Atatürk dönemi Türk dış politikası* (Berna Türkdoğan, Ed). Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2004). *20. yüzyıl siyasi tarihi 1915-1995*, I-II.
- Armaoğlu, F. (2010). *20. yüzyıl siyasi tarihi*. Alkım Yayınları.
- Aslan, M. (2014). *ABD’nin 2. Dünya Savaşı sonrası uyguladığı dış politikasının Türkiye’ye etkileri (1945-1952)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Ataöv, T. (1968). Soğuk harbin doğuşu: San Francisco’dan mihver barış toplantılarına. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XXIII(1), 309-356.
- Ataöv, T. (1969). *Amerika, NATO ve Türkiye*. Aydınlik Yayınları.
- Aydın, M. (2019). İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar, 1919-1980* (23rd ed.). I. İletişim Yayınları, 399-476.

183 “*Life Mecmuası*”nda Nerin E. Gün imzalı ABD yardımının Türkiye’deki sonuçları konulu makalenin tercümesi. (BCA, 30.1.0.0/102.631.1, (12.01.1951)).

184 O. Sander, *Türk-Amerikan ilişkileri (1947-1964)*, s. 78.

185 M. Yılmaz, “*Marshall Yardımı...*”, s. 154.

- Aydın, M. (2019). *Ödünç verme-kiralama (Lend and lease) yasası kutusu*. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar, 1919-1980* (23rd ed.), I, İletişim Yayınları.
- Aydoğan, M. (1999). *Yeni dünya düzeni Kemalizm ve Türkiye*. II, Otopsi Yayınları.
- Aydın Tarihi. (1948, Ocak). No: 170.
- Aydın Tarihi. (1947, Mart). No: 160.
- Aydın Tarihi. (1947, Eylül). No: 166.
- Aydın Tarihi. (1947, Ekim). No: 167.
- Barda, S. (1955). Amerikan iktisadi yardımları ve Türkiye. *İktisat ve Maliye Mecmuası*, II(51), 177-195.
- Barkay, G. İ. (2001). *Amerikan diplomasisinde Türkiye*. Buke Yayınları.
- Bayındırlık Bakanlığı. (1981). *1981 Türkiye karayolları istatistik yıllığı*. Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası.
- BCA. (1951,12 Ocak). "Life Mecmuası"nda Nerin E. Gün imzalı ABD yardımının Türkiye'deki sonuçları konulu makalenin tercümesi.
- BCA. (1953, 14 Temmuz). "New-York Journal American" ve "N.Y. Herald Tribune"de yayınlanan ABD yardımının semeresi görülüyor başlıklı makalenin tercümesi.
- BCA. (1948, 20 Eylül). "Ulus"un ABD Ajansına dayanarak Türkiye'nin Marshall yardımında samimi olmadığını belirten haberi üzerine Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü'nce yazılan yazı.
- BCA. (1947, 24 Temmuz). ABD yardımından Bayındırlık işlerine ayrılan miktarca alınacak makine ve malzemenin yerinde seçim için Amerika'ya gönderilecek iki yetkiliye gündelik verilmesi.
- BCA. (1951, 3 Mart). ABD yardımıyla ilgili aleyhte propaganda yapan Life Dergisi'ne yazılan cevabi mektuplar.
- BCA. (1951, 7 Ocak). Marshall Yardımı ve Atlantik Paketi ile ilgili gazete kupürleri.
- BCA. (1951, 14 Ekim). Türkiye'nin dış politikası ve yabancı ülkelerle diplomatik ilişkileri, ABD yardımına dair belge.
- Bengil, V. (1955). Amerikan yardımı. *Siyasi İlimler Mecmuası*, XXIV(287), 196-400.
- Berkes, N. (1997). *Unutulan yıllar*. İletişim Yayınları.
- Bersan, N. (1951). *Yol davamız nerede?*. Akın Matbaası.
- Bora, T. (2004). *Türkiye'de siyasal ideolojilerde ABD/Amerika imgesi: Amerika: En Batı ve başka Batı. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, III (Modernleşme ve Batıcılık)*, 147-169.
- Bostanoğlu, B. (1999). *Türkiye-ABD ilişkilerinin politikası*.
- Büktaş, B. (1951, 5 Eylül). Türkiye'nin sınıai kalkınması. *Cumhuriyet*.
- Byrnes, J. (1948). *Açık konuşalım* (Semih Yazıcıoğlu, Çev.) (1st ed.). İnkilâp Kitabevi.
- Cengiz, R. (2009). *NATO'ya giriş sürecinde Türk-Amerikan ilişkileri ve Amerikan Askerî yardımlarının Türk Silahlı Kuvvetleri'ne etkisi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Cıla, M. S. (2014). *II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye-ABD ilişkileri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Cumhuriyet. (1946, 8 Mayıs). *Dün Amerika ile mali bir anlaşma imza ettik*.
- Cumhuriyet. (1947, 10 Ekim).
- Cumhuriyet. (1947, 11 Nisan).
- Cumhuriyet. (1948, 12 Şubat).
- Cumhuriyet. (1947, 12 Temmuz).
- Cumhuriyet. (1947, 13 Mart).
- Cumhuriyet. (1947, 14 Mart).
- Cumhuriyet. (1948, 16 Mayıs).
- Cumhuriyet. (1948, 17 Mayıs).
- Cumhuriyet. (1947, 18 Haziran).
- Cumhuriyet. (1947, 20 Eylül).
- Cumhuriyet. (1947, 21 Mart).
- Cumhuriyet. (1947, 22 Mart).
- Cumhuriyet. (1947, 24 Mayıs).
- Cumhuriyet. (1947, 25 Eylül).
- Cumhuriyet. (1948, 27 Mart).
- Cumhuriyet. (1947, 27 Mayıs).
- Cumhuriyet. (1948, 27 Mayıs).
- Cumhuriyet. (1948, 30 Mart).
- Cumhuriyet. (1948, 5 Ekim).
- Cumhuriyet. (1947, 6 Ekim).
- Cumhuriyet. (1946, 9 Mayıs).
- Cumhuriyet. (1947, 9 Nisan).
- Cumhuriyet. (1947, 28 Ağustos). Amerika hükümeti bizim için ne düşünüyor.
- Cumhuriyet. (1947, 2 Mart). Amerika'nın Türkiye'ye iktisadi yardımı.
- Cumhuriyet. (1947, 10 Mart). *Amerika'nın Türkiye'ye yapacağı teklifler*.
- Cumhuriyet. (1947, 23 Nisan). Amerikan ayarı yardımı kabul etti.
- Cumhuriyet. (1947, 13 Temmuz). Amerikan Yardımı Anlaşması imzalandı.
- Cumhuriyet. (1947, 8 Nisan). Amerikan Yardımı için Rusyanın nokta nazarı.
- Cumhuriyet. (1947, 29 Haziran). Amerikan Yardımı.
- Cumhuriyet. (1947, 10 Ağustos). Amerikan Yardımına dair Salih Omırtak'ın demeci.
- Cumhuriyet. (1947, 1 Ağustos). Amerikanın millî dış politikası.
- Cumhuriyet. (1947, 24 Mayıs). Evvelki gün gelen Amerikan askerî heyeti.
- Cumhuriyet. (1947, 15 Mart). Rus basını Truman'a karşı hücumla geçti.
- Cumhuriyet. (1948, 4 Nisan). Truman Yardım Kanununu dün imza etti.
- Cumhuriyet. (1947, 13 Mart). *Truman'ın tarihi nutku*.
- Cumhuriyet. (1947, 23 Mart). Türkiye niçin yardıma muhtaçtır?.
- Cumhuriyet. (1948, 9 Temmuz). *Türkiye-Amerika İşbirliği Anlaşması mecliste tasdik edildi*.
- Cumhuriyet. (1947, 22 Mart). Türkiye'nin durumu.
- Cumhuriyet. (1947, 27 Mart). Türkiye'nin iktisadi durumu.
- Cumhuriyet. (1947, 10 Mayıs). Yardım Projesi dün kabul edildi.
- Cumhuriyet. (1947, 21 Mart). Yardım Projesi için müzakereler başladı.
- Cumhuriyet. (1947, 6 Nisan). Yardım Projesi.
- Cumhuriyet. (1947, 22 Mayıs). Yardım tasarısı.
- Çetin, B. (2011). Türkiye'de karayollarının gelişimine tarihsel bir bakış. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (10), 123-150.
- Çınar, Y. (2018). Modernleşme ve bağımlılık teorisi ekseninde Marshall Yardımı ve Türkiye. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XVI(2), 325-350.
- Çomak, H. (1998). İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, harbin sonrasında Türkiye-ABD ilişkileri, ABD'nin Türkiye'ye yardım politikası (Truman Doktrini ve Marshall Planı). *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, (20-22 Ekim 1997). Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 460-474.
- Daver, A. (1947, 23 Haziran). *Amerika, Türkiye ile tedafü bir ittifak yapmalı. Cumhuriyet*.
- Daver, A. (1948, 12 Ocak). *Amerikanın bize verdiği harp gemileri. Cumhuriyet*.
- Değer, M. E. (1998). *Oltadaki balık Türkiye*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Değer, M. E. (1977, 12 Temmuz). Truman Doktrini'nin 30.yılı. *Cumhuriyet*.
- Düstur. (1945, 10 Temmuz). 3. Tertip, 26, no:1285.
- Düstur. (1947). 3. Tertip, 28.
- Düstur. (1948, 8 Temmuz). 3. Tertip, 29, no: 5253.
- E. De Shazo, T. (1949). Türkiye'ye yardım (Ömer İnönü, Çev.). *Ordu Dergisi*, Askerî Basımevi, 150, 131-137.
- Ekinci, N. (1997). *II. Dünya Savaşından sonra Türkiye'de çok partili düzene geçişte dış etkenler*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Ekinci, N. (2002). ABD arşiv belgeleri ve değişen Dünya siyasal konjonktürünün ışığında Mac Arthur'un Türkiye ziyareti ve İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk-Amerikan ilişkilerine olumlu etkisi. *Yeni Türkiye, Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi Özel Sayısı II, VIII(44)*, 510-516.
- Erendor, M. (2015). *Ötügen'den Ankara'ya Türk Ordusu tarihi*. Bilgeoğuz Yayınları.
- Erhan, Ç. (1996). Ortaya çıkışı ve uygulanışıyla Marshall Planı. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, LI/1, 284-287.
- Erhan, Ç. (2001). *Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel kökenleri*. İmge Kitabevi.
- Erhan, Ç. (2019). ABD ve NATO'yla ilişkiler. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar, 1919-1980 I* (23. ed.) İletişim Yayınları, 522-575.
- Esen, M. S. (1947). Amerikalıların yurdumuzdaki tetkikleri. *Cumhuriyet*.
- Esmer, A. Ş. (1948). Türkiye ve Marshall Planı. *Ulus*.
- Fırat, M. (2019). Yunanistan'la ilişkiler. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar, 1919-1980 I* (23. ed.) İletişim Yayınları, 576-614.

- Gerger, H. (1987). *O yıllar*. Dost Kitabevi.
- Gevgilili, A. (1987). *Yükseliş ve düşüş*. Başlam Yayınları.
- Gönlübol, M. (1974). *Olaylarla Türk dış politikası (1919-1973)*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Gönlübol, M., & Ülman, H. (1966). Türk dış politikasının yirmi yılı (1945-1965). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XXI, 143-182.
- Gönlübol, M., & Ülman, H. (1969). *Olaylarla Türk dış politikası (1919-1965)*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Gönlübol, M., & Ülman, H. (2014). Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'yi desteklemeye başlaması. *Olaylarla Türk dış politikası (1919-1995)* (10. ed.). Siyasal Kitabevi, 201-210.
- Gönlübol, M., & Ülman, H. (2014). Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Olaylarla Türk dış politikası (1919-1995)* (10. ed.), Siyasal Kitabevi, 211-222.
- Güler, Y. (2004). II. Dünya Harbi sonrası Türk-Amerikan ilişkileri (1945-1950). *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, V(2), 209-224.
- Güven, S. (1991). *1950'li yıllarda Türkiye ekonomisi üzerinde Amerikan kalkınma reçeteleri*. Ezgi Kitabevi.
- Harris, George S. (1972). *Troubled alliance, Turkish-American problems in historical perspective, 1945-1971*.
- Hürriyet. (1948, 26 Mayıs).
- Hürriyet. (1948, 8 Mayıs). Avrupa'nın en modern ordusu haline geliyor.
- Isaacs, J., & Downing, T. (1998). *Cold war, an illustrated history, 1945-1991*. Little, Brown and Company.
- Kalyon, L. (2010). Truman Doktrini üzerine bir analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, VI(11), 7-26.
- Karakaş, N. (2013). *Türk-Amerikan siyasi ilişkileri (1939-1952)*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kayalı, K. (2005). *Ordu ve siyaset 27 Mayıs-12 Mart*. İletişim Yayınları.
- Kennedy, P. (1991). *Büyük güçlerin yükseliş ve çöküşleri* (Birtane Karanakçı, Çev.) (3rd ed.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koçak, C. (1984). *İkinci Dünya Savaşı yıllarında cumhuriyetin barış politikası*. İnönü özel sayısı, *Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, 8, 12-28.
- Kuvvet. (1947, 2 Nisan).
- Malkoç, E. (2006). Türk basınında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan yardımları (1947-1950). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 9, 89-127.
- McGhee, G. (1992). *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu* (Belkıs Çorakçı, Çev.). Bilgi Yayınları.
- Nadi, N. (1947, 15 Temmuz). Amerikan yardımı. *Cumhuriyet*.
- Nadi, N. (1947). Bir dönüm noktası. *Cumhuriyet*.
- Nadi, N. (1947, 24 Mayıs). *Hayırlı olsun. Cumhuriyet*.
- Oğuz, O. (1966). *Marshall Planı (konferans)*. Sulhi Garan Matbaası.
- Oran, B. (2001). *Türk dış politikası (1919-1980)*. I, İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2019). Batı bloku ekseninde Türkiye-1:1945-1960. *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar, 1919-1980* (23. ed.). İletişim Yayınları, I, 477-498.
- Öymen, A. (2002). *Bir dönem bir çocuk* (7. ed.). Doğan Kitap.
- Özçelik, M. (2010). *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk dış politikası*. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 253-269.
- Özdemir, H. (1989). *Rejim ve asker*. Anfa Yayınları.
- Ribard, A. (1983). *İnsanlığın tarihi* (Erdoğan Başar, Çev.). Say Yayınları.
- Rustow, D. A. (1970). *Türkiye'de ordu*. Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.
- Sadak, N. (1947, 16 Mart). Amerikan Yardımı dolayısı ile iki yanlış tefsir. *Akşam*.
- Sander, O. (2016). *Türk Amerikan ilişkileri (1947-1964)* (1. ed.). İmge Kitabevi.
- Sarınay, Y. (1988). *Türkiye'nin Batı ittifakına yönelişi ve NATO'ya girişi (1939-1952)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sever, A. (1997). *Soğuk Savaş kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu (1945-1958)*. Boyut Yayınları.
- Sılan, C. S., (Çev.). (1948). *Amerika-Türk yardım programı*. Genelkurmay Başkanlığı Yayınları.
- Son Posta. (1947, 17 Mart).
- Son Posta. (1947, 21 Mart).
- Son Posta. (1947, 2 Eylül). Meclis Amerika Yardım Tasarısını iki partinin ittifakıyla kabul etti.
- Son Posta. (1948, 9 Temmuz). Türkiye-Amerika İşbirliği Anlaşması tasdik edildi.
- Soysal, İ. (1977). Türk-Amerikan siyasi ilişkilerinin ana çizgileri. *Belleken. Türk Tarih Kurumu Basımevi*, XLI(162), 257-266.
- Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin siyasi antlaşmaları (1920-1945)*. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2006). *2. Dünya Savaşı'ndan günümüze Türk dış politikası*. Dergâh Yayınları.
- Şimşir, B. (1996). *Bizim diplomatlar*. Bilgi Yayınları.
- Şimşir, B. (1984). *Ermeni propagandasının Amerika boyutu üzerine*. T.C. Resmi Gazete, 26.
- T.C. Resmi Gazete. (1946). No: 6303.
- T.C. Resmi Gazete. (1948, 13 Temmuz). 6956.
- Tanin. (1947, 10 Mart).
- TBMM Tutanak Dergisi. (1948, 2 Şubat). C. 10, 8. Dönem, Toplantı: 2, 37. Birleşim.
- TBMM Tutanak Dergisi. (1946, 8 Mayıs). C. 32, 7. Dönem, Toplantı: 3.
- Terzioğlu, S. A. (1965). *Türk Ordusu*. Başnur Matbaası.
- The New York Times. (1947, 11 Mart).
- The New York Times. (1947, 13 Mart).
- Topal, C. (2013). Soğuk Savaşın ilk yıllarında Türkiye-ABD ilişkilerinde ekonomik yardımların etkisi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 111-121.
- Tören, T. (2007). *Yeniden yapılanan dünya ekonomisinde Marshall Planı ve Türkiye uygulaması*. Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Tunçkanat, H. (1975). İkili anlaşmaların içyüzü: iktisadi, askerî, siyasi (3. ed.) Ekim Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi. (1951, 28 Şubat). 28 Şubat 1951 tarih ve 5750 sayılı, Avrupa Ekonomik İş Birliği Sözleşmesi ve Marshall Yardım Planı çerçevesi dâhilinde temin edilen yardımlar karşılığı Türk liralardan bütçeye taalluku gerekenlerin bütçe hesaplarına intikal şekli hakkında kanunun Cumhurbaşkanlığı tarafından imzalanarak, yayınlanmak üzere gönderildiği hk.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi. (1948, 2 Ocak). Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün, Dışbakanları Konferansı ve Marshall Planı'na karşı ABD'de baş gösteren yeni bir muhalefet cereyanı hakkında gönderdiği yazı.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi. (1951, 31 Mayıs). İstanbul'da Hollenbach Firması'nın Marshall Planı'ndan sağlanan kredilerden, oto kamyon yedek parçaları ithali için ticarethanesine bir hisse ayrılmasına dair Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'ndan gelen yazı.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi. (1949, 31 Kasım). Kongre delegeleri namına Cihanbeyli CHP Kongre Başkanı Sami Celepli'nin, bol miktarda verilen tohumluk ve Marshall Yardımı'ndan dolayı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderdiği tazim telgrafına ilişkin cevabı teşekkür yazısı.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi. (1950, 23 Eylül). Marshall Yardım Planı doğrultusunda Türkiye'ye tetkik gezisi yapan heyetin başkanı Russell H. Dorr tarafından Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a sunulan on üç sahifelik not.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi. (1952). Marshall Yardımı ve dağıtım hakkında hazırlanan bilgi notları.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi. (1948, 9 Ocak). Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı tarafından Marshall Planı hakkında not hazırlanmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi (BCA). (1948, 15 Ocak). Türkiye'ye yapılacak ABD yardımından bahseden makaleyi ihtiva eden, Walter Lipmann'ın "New York Herald Tribune"de yayınlanan yazısı hakkında.
- Uçarol, R. (2000). *Siyasi tarih (1789-1999)* (5. ed.). Filiz Kitabevi.
- Ulus. (1947, 14 Mart).
- Ulus. (1947, 15 Mart).
- Ulus. (1948, 19 Nisan).
- Uslu, N. (2000). *Türk Amerikan ilişkilerinde Kıbrıs*.
- Ülman, H. (1961). *Türk-Amerikan diplomatik münasebetleri: 1939-1947*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Ülman, H., Sander, O. (1972). Türk dış politikasına yön veren etkenler (1925-1963). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XXVII(1), 1-24.
- Vatan. (1947, 13 Temmuz).

- Vatan. (1947, 6 Haziran).
- Weisband, E. (2002). 2. Dünya Savaşı ve Türkiye (M. Ali Kayabağ ve Örgen Uğurlu, Çev.). Örgün Yayınları.
- Weisband, E. (1974). İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün dış politikası (M. Ali Kayabağ, Çev.). Milliyet Yayınları.
- Yalçın, O. (2008). Türk Hava Harp sanayi tarihi [Yayımlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Yerasimos, S. (1980). Az gelişmişlik sürecinde Türkiye, Dünya Savaşı'ndan 1971'e (Babür Kuzucu, Çev.). Belge Yayınları.
- Yetkin, Ç. (2003). Karşı devrim 1945-1950. Otopsi Yayınları.
- Yıldız, M. (2017). 1945-1960 dönemi hazırlanan yabancı raporların Türk sanayi politikalarına etkileri. *Turkish Studies*, XII(31), 303-318.
- Yılmaz, M. (2000). Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü].
- Yuvalı, A. (1991). Ermeni isyanlarında misyoner okullarının rolü. *Yakın tarihimizde Kars ve Doğu Anadolu sempozyumu, 17-21 Haziran 1991*. Kars Valiliği ve Atatürk Üniversitesi Yayınları, 203-214.